

ACTEDO
Centrul de Acțiune pentru
Egalitate și Drepturile Omului

**REȚEAUA PRO BONO PENTRU
DREPTURILE OMULUI
Raport 2015 - Primul an de activitate**

ACTEDO

Centrul de Acțiune pentru Egalitate și Drepturile Omului

REȚEAUA PRO BONO PENTRU DREPTURILE OMULUI

Raport 2015 – Primul an de activitate

Cluj-Napoca

2016

Copyright ©Centrul de Acțiune pentru Egalitate și Drepturile Omului (ACTEDO)

Cluj-Napoca, România

Aprilie 2016

Parteneri:

Centrul de Resurse Juridice (CRJ)

Global Network for Public Interest Law (PILnet)

Societatea Civilă de Avocați Chiriță și Asociații

Societatea Civilă de Avocați Costaș, Negru & Asociații

Societatea Civilă de Avocați David, Corcheș și Asociații

Proiect finanțat prin granturile SEE 2009 – 2014, în cadrul Fondului ONG în România. Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a granturilor SEE 2009 – 2014. Pentru informații oficiale despre granturile SEE și norvegiene accesați

www.eea.grants.org.

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE.....	5
MULȚUMIRI.....	6
.Avocatura pro bono – instrument și filozofie profesională.....	7
REȚEAUA PRO BONO PENTRU DREPTURILE OMULUI:	
O PRIVIRE DE ANSAMBLU.....	9
Introducere.....	9
Primul clearinghouse specializat pe drepturile omului din România.....	10
Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului în anul 2015.....	13
Rețeaua Pro Bono în mass media.....	23
Accesul la justiție al grupurilor vulnerabile.....	24
Avocatura pro bono în contextul legislativ al profesiei de avocat în România.....	31
Dreptul la asistență juridică în contextul Convenției europene a drepturilor omului [Right to Legal Aid In Civil Matters Under the ECHR].....	35
POVEȘTI ȘI OAMENI.....	42
Dreptul la educație al copiilor cu dizabilități este apărat.....	42
Dreptul la locuire – un drept al omului.....	44
Dreptul la asistent personal al persoanelor cu dizabilități – garanție a respectării dreptului de a trăi în comunitate.....	45
Implicații în comunitate – Avocații Pro Bono.....	47
Primul an în echipă – oamenii din spatele Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului.....	48
Voluntari pentru cauza pro bono.....	50
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI.....	52
METODOLOGIE.....	54

Foto: Andreea Hoțopan

CUVÂNT ÎNAINTE

The project led by the Equality and Human Rights Action Centre (ACTEDO) has truly impressed us, not only because of the commitment of its staff members and volunteers, but also because of the tangible impact achieved during this short period of time in the legal and NGO community.

I am convinced that the NGOs, community groups and individuals from rural Romania who seek professional *pro bono* legal advice for their own or their communities will benefit from this outstanding project even after the expiry of the current grant.

We were delighted to contribute to the success of the project with our expertise and knowledge. I wish ACTEDO good luck and courage in their future efforts creating such a great alternative access to justice scheme in Romania.

Tamas Barabas dr. jur.

Senior Legal Office

PILnet: The Global Network for Public Interest Law

PILnet Foundation, Budapest

**[RO] Proiectul coordonat de Centrul de Acțiune pentru Egalitate și Drepturile Omului (ACTEDO) ne-a impresionat în mod sincer, nu doar datorită angajamentului echipei de proiect și de voluntari, ci și datorită impactului concret avut în comunitatea juridică și a ONG-urilor, pe parcursul acestei scurte durate de timp.*

Sunt convins că ONG-urile, grupurile din comunitate și persoanele care trăiesc în mediul rural în România și care au nevoie de consiliere juridică pro bono profesionistă în nume propriu sau al comunității lor vor beneficia de pe urma acestui proiect deosebit chiar și după finalizarea prezentei finanțări.

Am fost încântați să contribuim la succesul proiectului cu expertiza și cunoștințele noastre. Doresc echipei ACTEDO mult succes și curaj în eforturile sale viitoare de a crea o alternativă atât de importantă pentru accesul la sistemul de justiție în România.

MULȚUMIRI

Echipa ACTEDO dorește în primul rând să mulțumească avocaților membri în Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului care și-au pus la dispoziție timpul și expertiza în mod voluntar pentru a aduce o schimbare reală în viața multor persoane. Fără pasiunea și implicarea Avocaților Pro Bono, acest proiect nu ar fi fost posibil.

Mulțumim, de asemenea, partenerilor noștri Centrul de Resurse Juridice (în special Deliei Niță și Georgianeii Iorgulescu) și The Global Network for Public Interest Law (PILnet) pentru sprijinul, expertiza și implicarea lor pivotală în crearea și dezvoltarea Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului.

Mulțumim donatorilor și sponsorilor pentru încrederea în acest proiect și în impactul pozitiv adus de acesta în comunitate. Suntem recunoscători companiei Farmec S.A., care va susține continuarea Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului în 2016.

Nu în ultimul rând, mulțumim voluntarilor noștri devotați, fără ale căror eforturi scrierea acestui raport nu ar fi fost posibilă: Andreea Hoțopan, Nima Nematollahi, Raluca Alexa și Daniela Teodora Toma.

Echipa ACTEDO

Centrul de Resurse Juridice

În primă ipostază, avocatura pro bono este un instrument prin care este facilitat accesul la justiție. În utilizarea tradițională, a face avocatură în regim *pro bono* înseamnă a oferi servicii juridice gratuite celor vulnerabili, ale căror drepturi fundamentale au fost încălcate, sau care nu își permit să plătească serviciile unui avocat. Astfel, pot avea acces la justiție și cei care în alte condiții nu ar avea acces, datorită existenței practicii de a oferi servicii juridice în regim *pro bono*. Pot fi și ei, la rândul lor, protejați.

O analiză a ACTEDO, CRJ și *Salvați copiii – Filiala Iași*¹ din cadrul unui alt proiect finanțat prin granturile EEA a arătat faptul că serviciile avocațiale sunt aproape absente în rândul ONG-urilor care oferă servicii sociale celor mai vulnerabili, de la persoane afectate de HIV/SIDA la persoane cu dizabilități, romi, victime ale violenței de gen, ale traficului de persoane sau copii aflați în diferite situații de vulnerabilitate. Una din consecințele absenței avocatului este creșterea riscului ca abuzurile asupra grupurilor respective să se permanentizeze, iar vulnerabilitatea să se exacerbeze.

Cea de-a doua ipostază reflectă o anumită manieră de a vedea rolul avocatului într-o democrație consolidată. Într-o atare situație, avocații își conștientizează rolul esențial în a apăra drepturile fundamentale ale tuturor, nepermițând ca absența mijloacelor sau situația de vulnerabilitate să blocheze accesul la justiție al celor aflați în astfel de situații. În plus, avocații sunt breasla în primul rând chemată să facă posibil acest acces. Avocatul în această ipostază înțelege să dea ceva societății, alege să dedice o parte din timpul și cunoștințele sale pentru a ajuta pe cineva care altminteri nu ar fi ajutat/ă, în situații în care ajutorul lor contează atât de mult, putând schimba destine. Avocatul în această ipostază face *pro bono* și pentru că vrea să schimbe practica, să contribuie la felul în care funcționează societatea, să dea înapoi și să aibă această satisfacție că îmbunătățește lucrurile pentru comunitatea sa.

Un rol esențial pentru ca cele două ipostaze ale avocaturii *pro bono* să se manifeste în mod real și sustenabil și în România îl au facultățile de drept. Ambele ipostaze trebuie inserate în etica viitorului jurist.

¹ Centrul de Resurse Juridice, Centrul de Acțiune pentru Egalitate și Drepturile Omului și Salvați copiii – Filiala Iași (2015) *Avocatura pro bono – indicator al funcționării profesiei într-o democrație reală*, disponibil la: http://www.crj.ro/wp-content/uploads/2015/01/AVOCATURA-PRO-BONO_final.pdf, pp. 9-10.

CRJ s-a alăturat proiectului ACTEDO considerând - și ulterior constantând cu bucurie - că e posibil ca și în România practica avocaturii *pro bono* să existe. ACTEDO a semănat germeii. E nevoie ca Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului să continue și să se extindă. E de asemenea nevoie, așa cum argumentăm în documentul «Avocatura pro bono - indicator al funcționării profesiei într-o democrație reală»² ca practica *pro bono* să fie reglementată în sensul încurajării acesteia. Impactul pe care generalizarea practicii avocaturii *pro bono* îl poate avea asupra drepturilor omului și statului de drept poate fi uriaș.

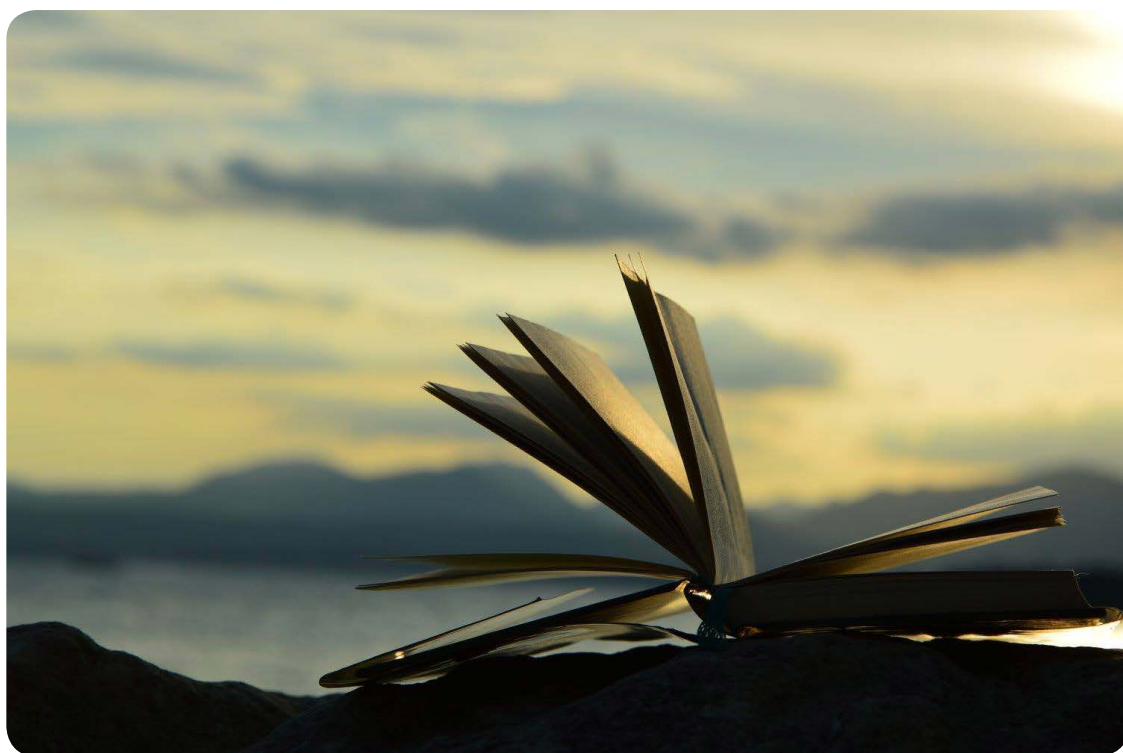

Foto: Andreea Hoțopan

2 Ibidem.

REȚEAUA PRO BONO PENTRU DREPTURILE OMULUI:

O PRIVIRE DE ANSAMBLU

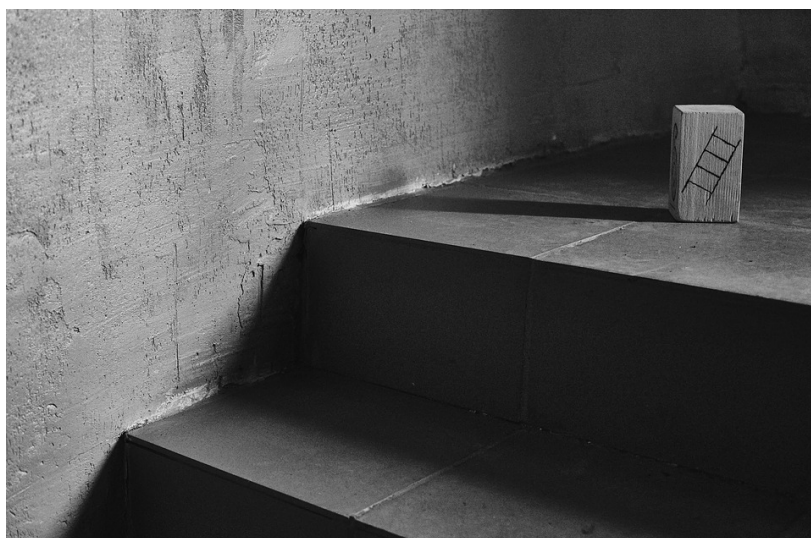
Introducere

Centrul de Acțiune pentru Egalitate și Drepturile Omului (ACTEDO) este o organizație non-guvernamentală care activează în domeniul drepturilor omului, înființată în 2013, cu sediul în Cluj-Napoca.

Misiunea ACTEDO este de a promova drepturile fundamentale și egalitatea de gen și de a acționa împotriva încălcărilor drepturilor omului. Considerăm că abuzurile împotriva grupurilor vulnerabile și inegalitatea de gen își au rădăcinile în lipsa educației în domeniul drepturilor omului la nivel național, în viziuni și practici stereotipice privind femeile și bărbații, precum și în eșecurile instituțiilor de a implementa legi și de a aplica sancțiuni ferme în cazuri de abuzuri și discriminare. Pentru a ne atinge obiectivele, urmăm trei **direcții strategice (programe)**: Acces la justiție, Educație pentru drepturile omului și Egalitate de gen.

Scopul acestui raport este de a evalua modul în care Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului și-a atins obiectivele și rezultatele propuse, precum și relevanța acestora pentru beneficiari și pentru domeniul drepturilor omului în general. Mai mult, pornind de la experiența de proiect și datele analizate, rolul raportului este de a informa și a face recomandări cu privire la politicile publice legate de accesul la justiție și drepturile omului.

În paginile următoare, raportul prezintă principalele rezultate obținute prin proiectul Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului, descrie câteva dintre cazurile preluate și prezintă opiniile celor implicați: parteneri, avocați pro bono, beneficiari și membri în echipa de proiect. La final, raportul prezintă concluziile după primul an de activitate și propune recomandări pentru îmbunătățirea accesului la justiție al grupurilor vulnerabile și promovarea legislației în domeniul drepturilor omului.

Primul *clearinghouse* specializat pe drepturile omului din România

Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului, proiect coordonat de ACTEDO, este **un centru de asistență juridică *pro bono*** (*clearinghouse* în engleză) specializat pe drepturile omului, care are ca scop facilitarea accesului la justiție al grupurilor vulnerabile din România.

Prin acest proiect non-profit, ACTEDO pune în legătură fie **persoane fizice** discriminate sau ale căror drepturi fundamentale au fost încălcate, fie **ONG-uri** ce au contact cu grupuri vulnerabile, pe de o parte, cu **avocați** membri ai Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului, pe de altă parte, dispuși să își ofere expertiza juridică în mod voluntar. ACTEDO este, așadar, un intermediar între beneficiari și Avocații Pro Bono, rolul său fiind de a primi solicitările de asistență juridică, de a le analiza, de a verifica îndeplinirea criteriilor de eligibilitate, de a facilita contactul între avocat și beneficiar, de a oferi sprijin și informații avocaților și beneficiarilor, precum și de a organiza evenimente și acțiuni în vederea consolidării și dezvoltării Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului.

Proiectul a început ca o inițiativă pilot, de la firul ierbii, pornind de la alte modele similare de centre de asistență juridică din Europa. Proiectul pune în aplicare o abordare bazată pe drepturile omului, plecând de la premisa că **o cultură *pro bono* consolidează drepturile omului**. Cu alte cuvinte, dacă persoanele vulnerabile, ale căror drepturi fundamentale au fost încălcate, beneficiază de asistență juridică gratuită, servicii juridice mai bune și o mai bună capacitate de a-și apăra drepturile, atunci este foarte probabil ca acestea să apeleze la sistemul de justiție pentru a-și îmbunătăți situația, ceea ce va duce la o implementare efectivă a legislației din domeniu și la o cultură bazată pe simț civic, toleranță și drepturile omului.

Modelul după care funcționează Rețeaua Pro Bono este unul original: aceasta este singurul program de voluntariat organizat pentru avocați din România (*clearinghouse*), specializat în drepturile omului din România și, spre deosebire de modelele tradiționale de *clearinghouse*, lucrează direct cu grupurile vulnerabile, promovând principiul justiției sociale și contribuind la dezvoltarea unei culturi bazate pe drepturi și capacitate.

Lansată în data de 18 decembrie, 2014, printr-o dezbatere publică, la Cluj-Napoca, Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului numără, la un an de activitate: **48 de Avocați Pro Bono** membri în Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului, **3 societăți civile de avocați parteneri**, **peste 100 de beneficiari ajutați să își apere drepturile**, **12 arii de drepturile omului abordate**, **peste 100 de solicitări de asistență juridică**, **din care 43 au fost cazuri eligibile și 23 de cazuri au fost preluate de către Avocații Pro Bono** (*în cazul celorlalte cazuri eligibile, solicitantul nu a mai dorit să continue demersurile pentru a obține asistență juridică pro bono*). Deși au fost preluate cazuri și din alte județe, activitățile centrului de asistență juridică *pro bono* se concentrează în principal în județele Cluj, Mureș, Bistrița-Năsăud și municipiul București.

Centrul de asistență juridică lucrează direct cu persoanele sau grupurile vulnerabile și se adresează persoanelor aflate în următoarele situații care reprezintă, cumulativ, **condiții de eligibilitate**:

A. persoane ale căror solicitări vizează o încălcare a drepturilor fundamentale ale omului, în special o situație de discriminare; și

B. persoane care aparțin unuia dintre următoarele grupuri considerate vulnerabile sau ONG-urilor care lucrează cu acestea: persoane cu dizabilități, persoane de etnie romă, persoane care trăiesc cu HIV/SIDA, victime ale violenței domestice, victime ale violenței sexuale și de gen, persoane LGBTQI (lesbiene, gay, bisexuale, trans, queer, intersex), tineri peste 18 ani care părăsesc sistemul de protecție a copilului, femeii, familii cu mai mult de doi copii și familii monoparentale în situații de risc, copii și vârstnici în situații de risc, persoane care au executat pedepse penale sau măsuri educative, persoane dependente de droguri și alcool, persoane fără adăpost, persoane afectate de boli cronice sau profesionale, refugiați și azilanți.

Aceste grupuri sunt considerate ca fiind vulnerabile în considerarea legislației naționale și internaționale din domeniul drepturilor omului și al antidiscriminării, precum și a Planului național de dezvoltare al Guvernului României și a programelor naționale operaționale în domeniul incluziunii sociale.

De notat este faptul că vulnerabilitatea acestor grupuri se definește nu atât prin gradul acut de sărăcie - deși în multe cazuri sărăcia este o dimensiune importantă luată în considerare - ci prin abilitatea de a avea acces în mod egal la resursele și oportunitățile necesare pentru a participa pe deplin la viața economică, socială și culturală și fără a se confrunta cu comportamente de marginalizare și respingere.

Centrul de asistență juridică – *clearinghouse* – este recunoscut, în general, de către organizațiile internaționale ca o metodă eficientă de extindere a accesului la justiție și de consolidare a **statului de drept**, alături de alte metode similare precum: litigarea strategică, paralegali sau clinica juridică³. Aceste metode, de obicei plecând de la inițiative private, se diferențiază însă de asistența juridică oferită de stat (care, în România, ia forma ajutorului public judiciar sau a apărării din oficiu).

În Franța, de exemplu, "munca *pro bono* este dezvoltată de către Barou, care a creat mai multe programe pe lângă asistența juridică gratuită subvenționată de stat. *Accès au Droit* este un program voluntar prin care se oferă consultanță juridică gratuită, indiferent de venitul solicitanților. O altă inițiativă este *Barreau de Paris Solidarité*, prin care au fost înființate mai multe centre permanente de asistență juridică gratuită, un autobuz al solidarității care străbate cartierele Parisului oferind consultanță juridică. De asemenea, Baroul a creat un Fond de donații unde atât avocați, cât și ONG-uri pot depune candidaturi pentru a finanța diverse proiecte relevante."⁴

Pro bono (din lat. „pro bono publico”, însemnând „pentru binele public”) se referă la o activitate voluntară, gratuită și realizată pentru o cauză nobilă. Prin serviciile de consiliere și asistență juridică pro bono, Avocații Pro Bono se implică în comunitate, apărând drepturile persoanelor defavorizate.

3 United Nations Development Programme (UNDP) (2005) *Programming for Justice: Access for All*.

4 Centrul de Resurse Juridice et. al. (2015), *supra*.

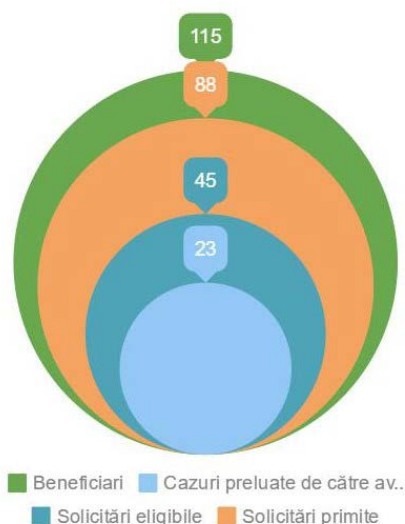
DIFERENȚA DINTRE INIȚIATIVELE DE ASIGURARE A ACCESULUI LA JUSTIȚIE

	Centrul de asistență juridică	Clinica juridică	„Paralegali” în comunitate¹	Litigarea strategică	Ajutorul public judiciar/apărarea din oficiu
De cine e organizat?	ONG-uri	Facultatea de Drept	Persoane fizice, cu sau fără studii juridice	Think-tank-uri / ONG-uri	UNBR și Ministerul Justiției
Cine oferă asistență juridică?	Avocați	Studenti de la drept, sub supravegherea unui prof avocat	Persoane care cunosc comunitatea	Avocați	Avocați înscriși pe listele speciale ale barourilor/ avocați din oficiu
Cui se adresează de obicei?	Persoane fizice/ ONG-uri, pe teme de interes public	Persoane fizice/ONG-uri, pe teme de interes public Deseori sunt specializate pe teme	Persoane fizice	Persoane fizice (individual sau în cadrul unor acțiuni colective) /ONG-uri	Persoane care au calitatea de suspect/inculpat în procesul penal (în mod excepțional și anumitor persoane vătămate), reclamantilor/ pârâților în unele cauze civile. ²
Avocatul este plătit?	Nu	Nu	Da/Nu (în funcție de opțiunea paralegalului)	Da/Nu (în funcție de opțiunea avocatului)	Da, de către stat, printr-o sumă stabilită de un protocol între UNBR și Ministerul Justiției

Ce criterii sunt luate în considerare pentru alegerea cauzelor?	Cauze de interes public/ grupuri vulnerabile	Cauze de interes public/ grupuri vulnerabile	Grupuri vulnerabile	Cauze de interes public ce pot servi drept precedent pentru situații similare.	Se acordă cauzelor penale. În cauzele civile se acordă în funcție de venit
Cum este organizată?	Inițiativă voluntară	Inițiativă voluntară	Inițiativă voluntară/ plătită	Inițiativă voluntară/ plătită	Obligativu, de către stat, pentru avocații care se înscriu pe listele speciale

Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului în anul 2015

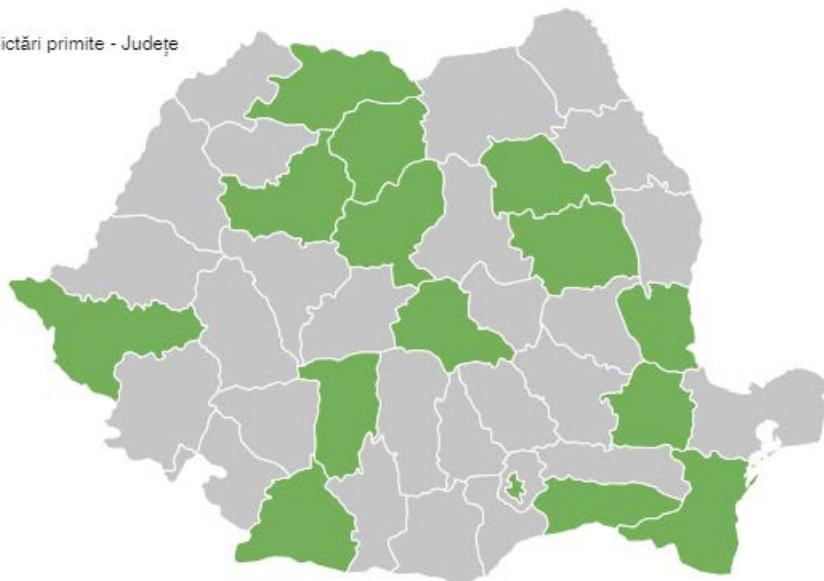
Anul 2015 marchează primul an de funcționare a Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului. Cu ajutorul grantului SEE 2009–2014, al partenerilor, al echipei de proiect și al voluntarilor, ACTEDO a reușit să pună bazele unei comunități puternice și devotate de Avocați Pro Bono în 7 județe și Municipiul București și să se implice în sprijinirea a peste 100 de beneficiari, prin 23 de cauze *pro bono* preluate.

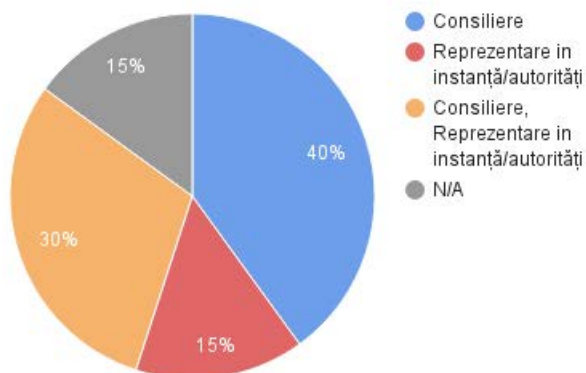
11 din 16 beneficiari intervievați nu știu ce ar fi făcut sau nu ar fi avut alternative în lipsa Rețelei Pro Bono

Solicitări primite - Județe

Tipul de asistență

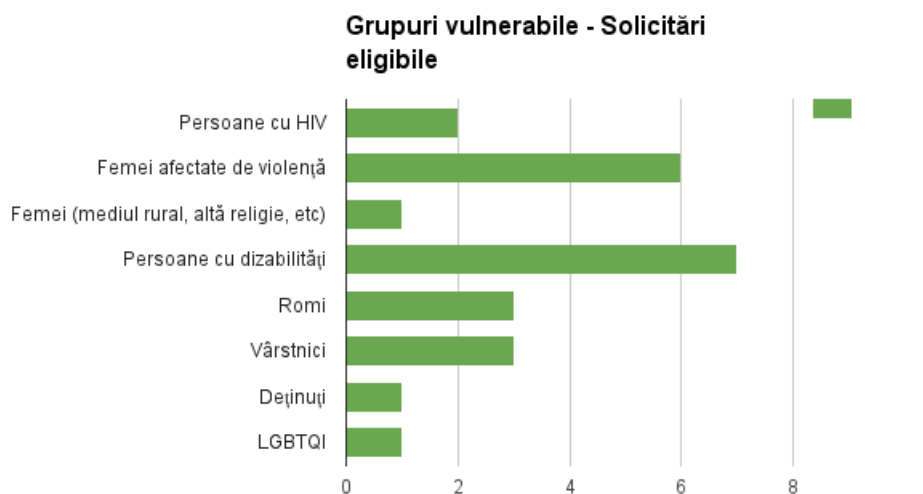

Beneficiarii proiectului provin în proporție de 84% din mediul urban. Doar 16% din oamenii care locuiesc în mediul rural au contactat Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului în anul 2015 pentru a solicita asistență juridică. Aceasta se poate explica și prin faptul că majoritatea solicitanților au contactat pentru prima dată ACTEDO prin mijloace online (e-mail sau formular online), iar promovarea proiectului a avut loc cu precădere în mediul online.

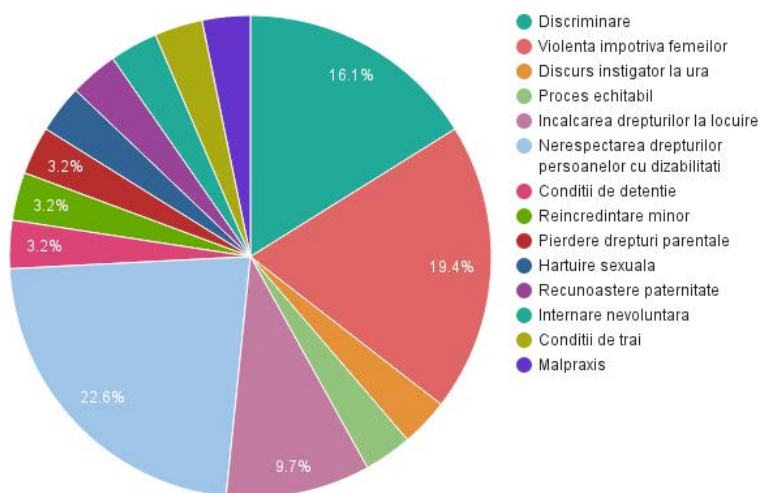
Unul din indicatorii importanți pentru reușita proiectului a constat în verificarea percepțiilor solicitanților de asistență *pro bono* asupra alternativelor pe care le-ar fi avut dacă nu ar fi contactat Rețeaua Pro Bono. Astfel, 11 din cei 16 respondenți la chestionarul telefonic ACTEDO au spus fie că nu știu ce altă soluție ar fi avut, fie că nu ar fi avut nicio soluție la îndemână. Un motiv care a fost invocat de 4 ori a fost cel financiar – persoanele nu și-ar fi permis un avocat.

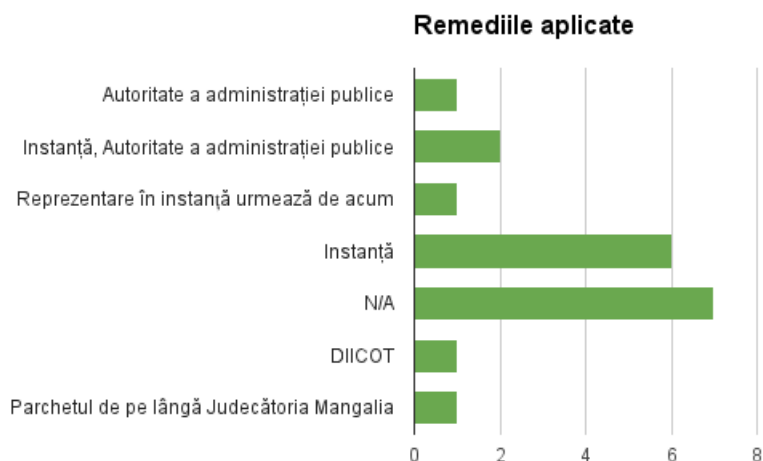
94% din avocații intervievați consideră că, la modul general, avocații ar trebui să ofere asistență pro bono, ca parte din profesia lor.

În primul an de activitate a proiectului, 23 de avocați s-au implicat în regim voluntar să sprijine cazuri de încălcări ale drepturilor omului. Dintre aceștia, 16 avocați au fost intervievați de ACTEDO în cadrul activității de evaluare a proiectului (chestionar aplicat telefonic). Forma de sprijin majoritară a fost consilierea juridică, apoi consilierea și reprezentarea în fața instituțiilor. Problema reprezentării nu s-a pus în toate cazurile, întrucât fie unii dintre solicitanții de asistență pro bono doreau doar să se informeze cu privire la drepturile lor, fie alții locuiau la o distanță mult prea mare față de birourile avocaților și deplasarea nu s-a putut realiza.

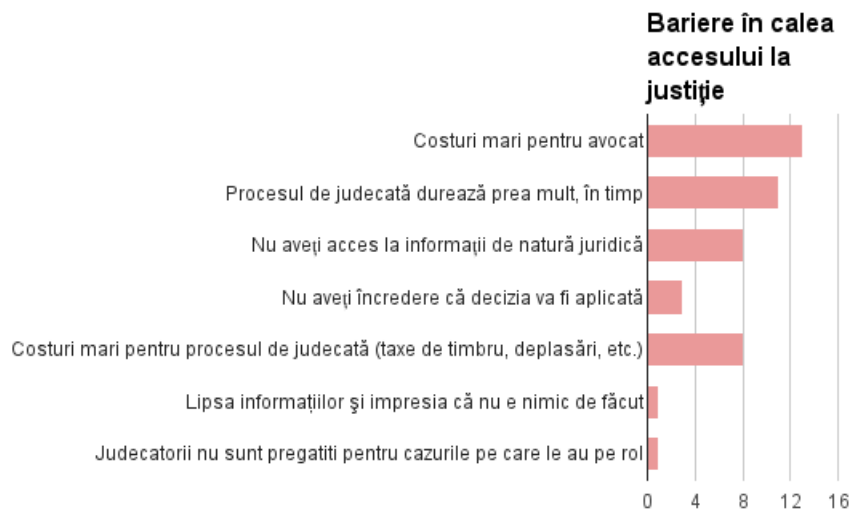

În 5 dintre cazurile preluate, avocații au relatat faptul că au reprezentat clienții în instanță sau în fața altor instituții. În 8 cazuri, avocații au ajutat solicitanții de asistență pro bono să acceseze remediu instanței de judecată, fie prin reprezentarea/asistarea acestora în ședința de judecată, fie prin redactarea de acțiuni și alte cereri. În celelalte situații, fie nu s-a impus utilizarea remediu instanței de judecată deoarece existau la îndemână proceduri penale sau administrative, fie solicitanții au avut nevoie doar de consiliere.

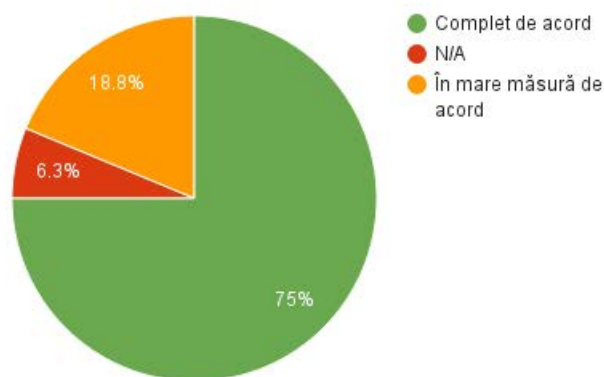
Evoluția cazurilor arată că pentru jumătate dintre acestea, avocații au considerat că au finalizat activitatea juridică *pro bono* asumată prin Rețeaua Pro Bono. Restul de 50% din cazuri sunt încă în lucru, motivele fiind fie procedurile lungi, complexitatea problemei, fie nevoia de a primi mai multe informații sau documente din partea clienților pentru a putea porni o acțiune.

Majoritatea covârșitoare a avocaților care au preluat cazuri consideră că, la modul general, avocații ar trebui să ofere asistență *pro bono*, ca parte din profesia lor (94%). Însă, o parte din aceștia au afirmat că acest lucru nu ar trebui să fie obligatoriu sau impus de organele de conducere ale profesiei. Cu privire la motivele pentru care susțin această opinie, rugați să alegeți cele mai importante două raționamente pentru care prestează muncă *pro bono*, majoritatea avocaților au ales ca argumente faptul că activitatea *pro bono* ajută persoanele vulnerabile și dezavantajate social (100% au fost de această părere) și că face parte din responsabilitatea profesională (69%). Mai puțin populare au fost argumentele că *pro bono* dezvoltă experiență și expertiză profesională (20%), că ajută la atragerea altor potențiali clienți (6%), că duce la satisfacții personale sau la o imagine publică pozitivă (0%).

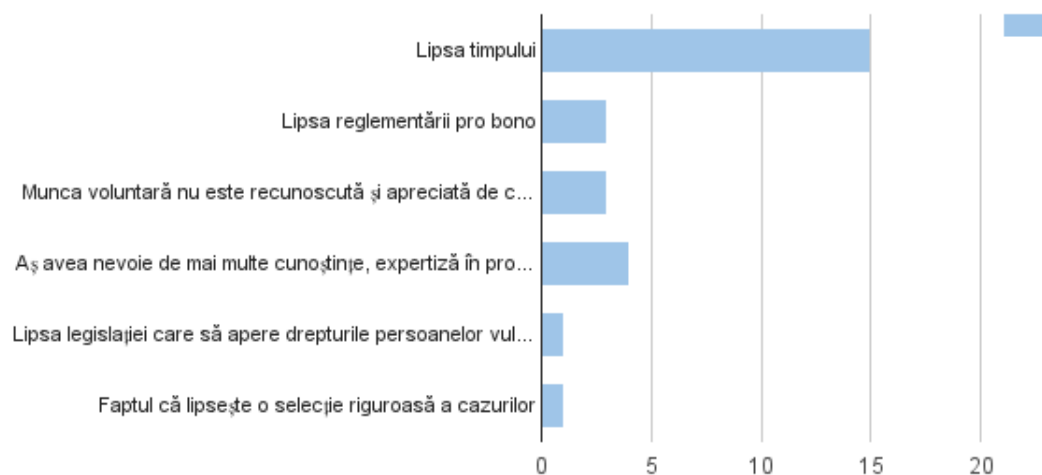
Cu privire la reglementarea activității *pro bono* în România, 75% (12 persoane) dintre avocații care au răspuns chestionarului ACTEDO au afirmat că sunt complet de acord, iar 19% că sunt în mare măsură de acord cu afirmația că munca *pro bono* ar trebui reglementată, în sensul recunoașterii oficiale a acestei activități în statutul avocatului.

În ce măsură sunteți de acord că munca *pro bono* ar trebui reglementată?

Atunci când au identificat cele mai mari obstacole în calea realizării activității *pro bono*, avocații au ales aproape toți lipsa timpului (94%) ca fiind un factor descurajant. Pe de altă parte, atunci când au ales doi factori care i-ar încuraja să presteze mai multă muncă *pro bono*, avocații au ales în cea mai mare proporție „formare juridică pe teme de interes” (69%), apoi „consultare cu alți avocați sau experți în domeniu” (56%) și „ajutor din partea unor voluntari, inclusiv studenți” (31%).

Ce factori vă împiedică cel mai mult în a face *pro bono*?

ACTIVITĂȚILE PROIECTULUI

În perioada iulie 2014 – ianuarie 2016, ACTEDO, în calitate de organizație coordonatoare a Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului, a organizat o serie de activități pentru a implementa cu succes modelul pilot de centru de asistență juridică:

- ❖ Două întâlniri de lucru cu partenerii de proiect (Centrul de Resurse Juridice și PILnet) la București și Cluj-Napoca. Rezultate: schimburi de idei, bune practici și transfer de experiență realizat în domeniul aplicării legislației anti-discriminare și organizarea centrelor de asistență juridică.

- ❖ Adoptarea Regulamentului Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului, în urma unui proces de consultare și rafinare a textului.

- ❖ Trei sesiuni de formare pentru avocați cu privire la legislația în domeniul anti-discriminării și a jurisprudenței CEDO relevante (43 de avocați participanți din Cluj, Mureș, Bistrița-Năsăud, București). Sesiunile de formare au avut o abordare interdisciplinară - domeniul juridic, social, psihologia socială, advocacy și munca ONG-urilor cu grupurile vulnerabile. Formatori: Georgiana Iorgulescu (Director executiv, Centrul de Resurse Juridice) și Delia Niță (Manager Program Antidiscriminare, Centrul de Resurse Juridice). Invitați: Radu Chiriță (conf. univ. dr. și coord. Societate de avocați Chiriță și Asociații, parteneri în proiect), conf. dr. Liviu-Marius Harosa (conf. dr și avocat), Marian Mandache (Director Romani Criss, avocat), Maria Stoleru (expert Artemis, asistent social).

- ❖ Dezbateră publică – „Accesul la justiție al grupurilor vulnerabile”, Cluj-Napoca, 18 decembrie 2014.

70 de participanți. Invitați: Mircea Pop (Decanul Baroului Cluj), Lorna Kralik (The Global Network for Public Interest Law - PILnet), Delia Niță (Centrul de Resurse Juridice), Oana Cuibus (Avocat Pro Bono Roșia Montană), Iulia Pascu și Ioana Tuță (ACTEDO).

- ❖ Trei întâlniri de lucru cu ONG-uri din jud. Cluj, Mureș și Bistrița-Năsăud. Participanți: 32 de reprezentanți ONG-uri, doi jurnaliști, un reprezentant al serviciilor sociale, un reprezentant al Inspectoratului Județean de Poliție Cluj. Scopul întâlnirii: analizarea problemelor specifice întâlnite de participanți în munca lor cu grupurile vulnerabile și obstacolele în accesarea justiției.

- ❖ Patru întâlniri de lucru cu avocați, membri în Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului sau interesați de proiect (la Cluj-Napoca, Bistrița, Târgu-Mureș și București). Scopul întâlnirilor a fost evaluarea activităților de proiect, a colaborării cu beneficiarii, precum și prezentarea altor activități.

- ❖ Participarea echipei ACTEDO la trei conferințe europene: Forumul European Pro Bono (Londra, noiembrie 2014 și Roma, noiembrie 2015) și Conferința European Network for Clinical Legal Education (Budapesta, octombrie 2015).

- ❖ Dezbateri publice adresate studenților la drept intitulată „Clinica juridică - instrument pentru apărarea drepturilor omului”, la Facultatea de Drept a Universității Babeș-Bolyai, 11 decembrie 2015. Invitați: dr. Andrés Gascón-Cuenca (Director International Human Rights Clinic, Universitatea din Valencia), conf. univ. dr. Sergiu Bogdan (Prodecan al Facultății de Drept), Delia Niță (Centrul de Resurse Juridice), Dana Ududec (avocat), Iulia Pascu (ACTEDO).

- ❖ Recepție pentru sărbătorirea unui an de activitate (11 decembrie 2015) și înmânarea diplomelor de excelență pentru Avocații Pro Bono care au preluat cazuri în anul 2015.

AFILIERI INTERNAȚIONALE

ACTEDO este membru în **Alianța Europeană Pro Bono**, o rețea a centrelor de asistență juridică *pro bono* din Europa ce are ca scop promovarea mișcării *pro bono* și facilitarea colaborării între organizațiile de acest tip. ACTEDO s-a alăturat Alianței în anul 2014, punând România pe harta activității *pro bono* din Europa.

Alianța Europeană Pro Bono

În 2015, ACTEDO a devenit membru în **Victim Support Europe**, o organizație tip umbrelă care promovează drepturile victimelor infracțiunilor și reprezintă interesele a 41 de alte organizații din Europa care activează în acest domeniu.

PARTENERII ACTEDO ÎN PROIECT

The Global Network for Public Interest Law (PILnet) este o organizație internațională înființată în 1997 de către departamentul juridic al Universității Columbia (New York) cu scopul de a promova legea ca instrument folosit în interesul publicului, al tuturor. În 2002 PILnet a înființat o filială la Budapesta pentru coordonarea activităților desfășurate în spațiul european. Din 2013, PILnet Budapesta a susținut activitățile Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului, prin formarea echipei de proiect și facilitarea participării acesteia la Forumul European Pro Bono și la activitățile Alianței Europene Pro Bono.

Centrul de Resurse Juridice (CRJ) este o organizație non-guvernamentală din România. Înființat în 1998, CRJ acționează pentru crearea și funcționarea unui cadru legal și instituțional care să asigure respectarea drepturilor omului și a egalității de șanse și pentru accesul liber la un act de justiție echitabil. Din 2013, CRJ a sprijinit înființarea Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului printr-un transfer de experiență și cunoștințe în domeniul non-discriminării, prin formarea a 40 de avocați în acest domeniu și participarea activă în calitate de partener la evenimentele desfășurate în cadrul proiectului: dezbateri, sesiuni de formare, recepții etc.

Chiriță și Asociații este o societate civilă de avocați coordonată de Avocat și conf.univ.dr Radu Chiriță. Radu Chiriță își desfășoară în prezent activitatea didactică în domeniul dreptului constituțional și al drepturilor omului în cadrul Facultății de Drept a Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca. De asemenea, activează ca cercetător asociat al Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române, este lector în cadrul Institutului Național de Pregătire și Perfecționare a Avocaților și autor a peste 20 de cărți și 50 de articole de specialitate pe tema drepturilor omului și a jurisprudenței CEDO.

Costaș, Negru și Asociații este o societate civilă de avocați fondată în 2013. Cosmin Flavius Costaș, partener și co-fondator, este cadru didactic al Facultății de Drept din Cluj, iar din 2015 este titularul cursurilor de Dreptul finanțelor publice, Contencios fiscal și Probleme ale fiscalității naționale și europene. Este avocat pledant din anul 2005 la toate instanțele din România, Curtea Constituțională, Curtea de Justiție a Uniunii Europene și Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

David, Corcheș și Asociații este o societate civilă de avocați înființată în 2015, la Cluj-Napoca, având ca domenii de activitate protecția drepturilor omului, malpraxis, protecția consumatorului, dreptul administrativ, penal și alte domenii. Încă de la înființarea sa, societatea civilă susține Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului, având convingerea că avocații au un rol important: ei trebuie să apere nu doar pe cei mai puternici și de succes membri ai societății, ci și pe cei vulnerabili.

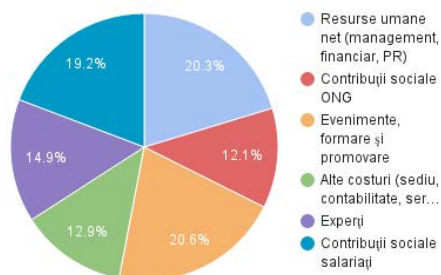

ALOCARE FINANCIARĂ

Acest proiect a fost finanțat prin granturile SEE 2009–2014, în cadrul Fondului ONG în România, cu suma de 53483,12 euro. Contribuția proprie pentru proiect a fost în valoare de 6109,56 euro, din care 3054,78 euro au reprezentat contribuția financiară.

Perioada de finanțare: 1 iulie 2014 - 30 aprilie 2016.

Alocare financiara 1 iulie 2014 - 30 aprilie 2016*

* Procente calculate pe baza Bugetului de proiect. Pot exista unele diferențe față de costurile reale, datorită diferențelor de curs valutar sau ultimelor modificări din raportului financiar final.

Rețeaua Pro Bono în mass media

În primul an de la înființare, activitatea Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului a atras interesul mijloacelor de comunicare în masă atât de la nivel local, cât și național. Cazurile preluate de Avocații Pro Bono sunt povești de viață pe care presa scrisă și audio-vizuală le-a comunicat publicului într-un mod demn și etic, astfel că vestea despre proiect și sprijinul oferit de ACTEDO a ajuns la mult mai multe persoane din România. De la lansarea Rețelei Pro Bono, activitățile acestuia au fost surprinse în mai bine de 25 de articole, interviuri, reportaje, apariții TV și radio, dintre care amintim:

- TVR Cluj, Emisiunea „Regional Cafe”
- TVR Cluj, „Jurnal Regional”
- Digi24 Cluj-Napoca, „Fără bani pentru copiii cu nevoi speciale”⁵
- Vocea Transilvaniei: „O avocată din Cluj consiliază *pro bono* cazurile de evacuare forțată. În prezent se ocupă de situația a 80 de persoane aflate în pericol”⁶
- Cluj 24h: „CJ Cluj, ISJ Cluj, două municipii și mai multe școli chemate în judecată de părinții copiilor cu nevoi speciale. Vor ca drepturile lor să fie respectate.”⁷
- Blogurile Adevărul: „Primăria ne învață cum să plătim mai mult ca să fie mai prost”⁸
- Juridice.ro: „ACTEDO oferă asistență juridică gratuită victimelor incendiului din București”⁹, „Baroul Mureș. Întâlnire de lucru Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului / 5 mai 2015, Târgu Mureș”¹⁰
- Ziar de Cluj: „Premieră națională la Cluj: se lansează un proiect de asistență juridică gratuită pentru persoane fizice și ONG-uri”¹¹
- Cluj AM, Radio Cluj, Radio Paprika

5 Disponibil la: <http://m.digi24.ro/Media/Emisiuni/Regional/Digi24+Cluj-Napoca/Vocile+Clujului/Alocatiile+speciale+ignore+de+autoritati>.

6 Disponibil la: <http://www.voceatransilvaniei.ro/o-avocata-din-cluj-consiliaza-pro-bono-cazurile-de-evacuare-fortata-in-prezent-se-ocupa-de-situatia-a-80-de-persoane-aflate-in-pericol/>.

7 Disponibil la: <http://cluj24h.ro/cj-cluj-isj-cluj-doua-municipii-si-mai-multe-scoli-chemate-in-judecata-de-parintii-copiilor-cu-nevoi-speciale-vor-ca-drepturile-lor-sa-fie-respectate/>.

8 Disponibil la: http://adevarul.ro/news/bucuresti/primaria-invata-platim-mai-mult-ca-mai-prost-1_5612319ff5eaafab2c53dc62/index.html.

9 Disponibil la: <http://www.juridice.ro/406817/actedo-ofera-asistenta-juridica-gratuita-victimelor-incendiului-din-bucuresti.html>.

10 Disponibil la: <http://www.juridice.ro/373984/baroul-mures-intalnire-de-lucru-reteaua-pro-bono-pentru-drepturile-omului-5-mai-2015-targu-mures.html>.

11 Disponibil la: <http://www.ziardecluj.ro/premiera-nationala-la-cluj-se-lanseaza-un-proiect-de-asistenta-juridica-gratuita-pentru-persoane-fizice-si-ong-uri>.

Accesul la justiție al grupurilor vulnerabile

Iulia Pascu, Coordonator Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului

Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului răspunde la nevoia accesării justiției de către persoanele vulnerabile, atunci când drepturile lor fundamentale sunt încălcate. Rolul proiectului este de a elimina din barierele pe care aceste persoane le întâlnesc atunci când au nevoie să își protejeze drepturile.

Ce este accesul la justiție

Accesul la justiție este în același timp un drept fundamental și un instrument cheie pentru a apăra alte drepturi fundamentale. Ca drept fundamental de sine stătător, accesul la justiție este menționat explicit și implicit în numeroase tratate internaționale, precum și în Constituția României (Art. 21, *Accesul liber la justiție*). Totodată, accesul la justiție este esențial pentru respectarea și realizarea altor drepturi garantate prin lege, ca de exemplu interzicerea discriminării, dreptul la educație, sănătate și la furnizarea serviciilor sociale adecvate. Accesul la justiție nu este un drept absolut¹² însă restricțiile pe care le poate impune statul nu trebuie să cauzeze, în practică, imposibilitatea exercitării acestui drept.

IZVOARE DE DREPT PRIVIND ACCESUL LA JUSTIȚIE

Art. 21, Constituția României

Art. 6 (Dreptul la un proces echitabil) și Art. 13 (Dreptul la un remediu efectiv),

Convenția Europeană a Drepturilor Omului (Consiliul Europei)

Art. 61, Tratatul privind Uniunea Europeană; Art. 47, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene

Art. 8. și Art. 10, Declarația Universală a Drepturilor Omului (ONU)

Alte Convenții ONU: Art. 13, Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități; Recomandarea Generală nr. 33 a Comitetului CEDAW cu privire la accesul la justiție al femeilor; Art. 37, Convenția cu privire la drepturile copilului; Convenția de la Haga privind facilitarea accesului internațional la justiție, ratificată prin Legea nr. 215/2003;

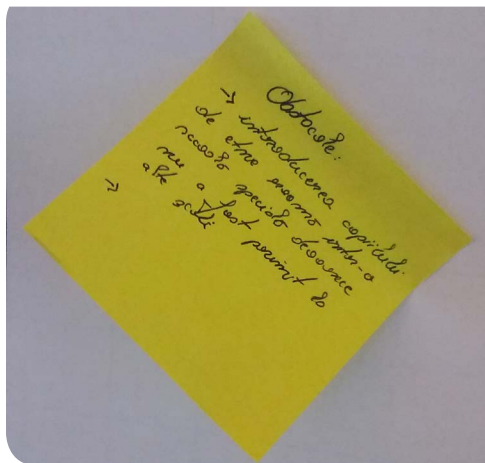
Convenția de la Aarhus privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu, ratificat

Accesul la justiție este, astfel, o caracteristică fundamentală a unei democrații și face parte din construcția statului de drept. Legătura dintre accesul la justiție și democrație, pe de o

¹² Curtea Constituțională, Decizia 236/2001: „Accesul liber la justiție semnifică faptul că orice persoană poate sesiza instanțele judecătorești în cazul în care consideră că drepturile, libertățile sau interesele sale legitime au fost încălcate, iar nu faptul că acest acces nu poate fi supus nici unei condiționări.”

parte, și reducerea inegalităților și a sărăciei, pe de altă parte, a fost ilustrată prin multiple programe de dezvoltare ale organizațiilor internaționale. Democrația este slăbită atunci când nu se asigură accesul la justiție pentru toți (indiferent de gen, rasă, religie, vârstă, statut social etc.)¹³. Persoanele care suferă din cauza marginalizării, a sărăciei și a discriminării sunt, de obicei, mai expuse actelor ilegale, precum fraudă, furturile, exploatarea sexuală, violența. Mai mult, încălcarea drepturilor acestora le va accentua vulnerabilitatea, fiindu-le și mai dificil să iasă din sărăcie sau marginalizare. În acest context, un sistem de justiție poate fi folosit ca metodă de a ieși din cercul vicios al sărăciei, de exemplu prin asigurarea accesului la educație sau prin jurisprudența privind alte drepturi sociale și culturale.¹⁴

În practică, accesul la justiție înseamnă mult mai mult decât accesul în instanța de judecată și pentru obținerea unor soluții juridice, așa cum este definit în dreptul european și național¹⁵. Organizația Națiunilor Unite (ONU), de pildă, pornește de la analiza obstacolelor din calea accesului la justiție întâlnite mai ales de către grupurile vulnerabile și include în acest concept mai multe elemente fundamentale ale procesului de justiție, de la momentul existenței unei probleme și depunerea unei plângeri până la obținerea unei soluții juridice: acces la informații de natură juridică, dezvoltarea capacității de înțelegere a problemelor juridice și a culturii juridice, protecție efectivă, asistență juridică, avoca-

atura pro bono, litigare strategică, paralegali, obținerea unei decizii, dezvoltarea capacității de implementare a deciziilor, programe de monitorizare a respectării drepturilor omului din partea societății civile etc.¹⁶. **Așadar, accesul la justiție este definit ca fiind abilitatea de a căuta și obține soluții juridice pentru nedreptățile suferite, prin intermediul instituțiilor de justiție, formale sau informale și în conformitate cu standardele de drepturile omului**¹⁷.

Obstacole în calea accesului la justiție

Dacă o persoană nu are venituri suficiente pentru a acoperi onorariul unui avocat, atunci poate apela la instanța de judecată pentru rezolvarea unui conflict? Dar o persoană cu dizabilități care depinde de ajutorul social și îi este frică să denunțe abuzurile unei instituții pentru a nu pierde beneficiile sociale? Ce se întâmplă în cazul unei persoane care nu are acces la informații, care nu știe că drepturile sale au fost încălcate sau că poate găsi o soluție juridică la problema sa?

13 UNDP (2004) *Access to justice, Practice Note*.

14 UNDP (2005), *supra*.

15 M. Elvira Méndez Pinedo (2011) *Access to justice as hope in the dark in search for a new concept in European law*, International Journal of Humanities and Social Sciences, Vol.I, no. 19.

16 UNDP (2004), *supra*.

17 UNDP (2005), *supra*.

În realitate, există o serie de obstacole care pot împiedica accesul la justiție. Aceste obstacole pot fi atât operaționale, ce țin de eficiența administrării sistemului de justiție, de la întinderea procesului de judecată la procedura ajutorului public judiciar, cât și structurale, în legătură cu inegalitatea produsă de modul în care este organizată societatea¹⁸. Barierele structurale sunt cele mai evidente în cazul persoanelor vulnerabile și se referă la anumite condiții sociale care creează un dezavantaj social: sărăcie, violența în familie, lipsa educației, rasism, sexism, sănătate precară, dizabilitate etc. Astfel, există o discrepanță între accesul formal la justiție (oferit prin lege, pentru toți, în mod egal) și accesul efectiv (ca rezultat). Drept urmare, o politică de facilitare a accesului la justiție va lua în considerare nu doar eficiența procesului de judecată și a instanțelor, ci și modul în care acestea răspund nevoilor și realităților specifice grupurilor vulnerabile, și va urmări creșterea capacității acestora de a-și proteja drepturile.

BARIERE ÎN CALEA ACCESULUI LA JUSTIȚIE¹⁹

1. La nivel național

- a) Lipsa cadrului legislativ și legi care contrazic principiile de drepturile omului și non-discriminare
- b) Slaba capacitate de a aplica principii și norme internaționale
- c) Practici sociale și culturale discriminatorii, inclusiv practici tradiționale de excludere socială
- d) Eșecul statului de a crește capacitatea celor vulnerabili de a-și înțelege și apăra drepturile

2. La nivel instituțional (Ministerul Justiției, instanțe judecătorești, Parchete, Poliție, metode alternative de soluționare a conflictelor etc.)

- a) Lipsa resurselor umane și a resurselor financiare pentru formări, acces la informații și instrumente juridice actuale etc.
- b) Lungimea proceselor
- c) Lipsa integrității, independenței, a măsurilor de tragere la răspundere
- d) Comportamente și atitudini excesiv de birocratice
- e) Lipsa accesibilității (distanța față de instanțele de judecată, proceduri complexe, bariere lingvistice, culturale etc.)

f) Lipsa monitorizării respectării drepturilor omului (din partea societății

18 Abregu (2001) *Barricades or Obstacles: The Challenges of Access to Justice* in Van Puymbroeck (ed), *Comprehensive Legal and Judicial Development: Toward an Agenda for a Just and Equitable Society in the 21st Century*, Washington: World Bank, pp.53-69.

19 World Bank, *Barriers to Access to Justice*, disponibil la: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTLAWJUSTINST/0,,contentMDK:20745998~menuPK:1990386~pagePK:210058~piPK:210062~theSitePK:1974062,00.html> (accesat în 4 aprilie 2016).

civile, a Parlamentului, a instituțiilor naționale de drepturile omului)

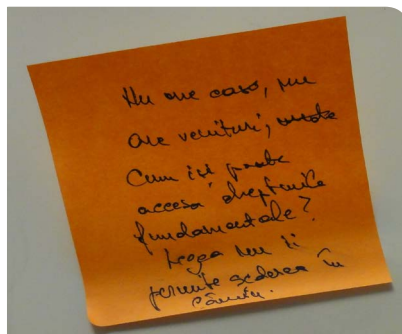
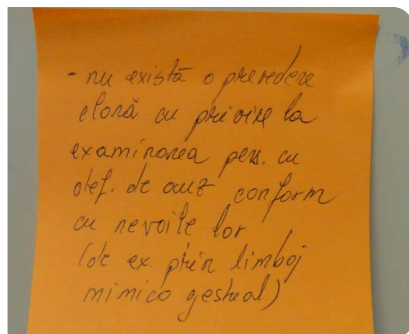
- g) Slaba punere în aplicare a deciziilor și a verdictelor judecătorești
- h) Asistență juridică limitată, criteriile de eligibilitate stricte, insuficiente fonduri pentru programe de consiliere și asistență juridică, proceduri complexe, inaccesibile

3. La nivel individual

- a) Lipsa capacității de a a-și proteja drepturile: costuri financiare, izolare geografică, frica de repercusiuni, internalizarea discriminării, neîncredere
- b) Acces limitat la informații de natură juridică, lipsa educației și culturii juridice

Bariere specifice grupurilor dezavantajate:

- a. De natură economică
- b. Discriminarea socială și instituțională
- c. Insuficiente programe care au ca grup țintă grupurile vulnerabile
- d. Frica de repercusiuni sau de izolare din partea comunității locale
- e. Lipsa accesului fizic (distanță geografică, lipsa accesabilizării pentru persoanele cu dizabilități, bariere lingvistice în cazul minorităților etc.)
- f. Protecția inadecvată în timpul investigației (de exemplu în cazul violenței domestice, sexuale, traficului de persoane etc.)
- g. Proceduri ineficiente sau complexe ce nu iau în considerare nevoile persoanelor vulnerabile, lipsa măsurilor de contestație/apel
- h. Lipsa serviciilor specializate pentru victime
- i. Neîncrederea în sistemul de justiție sau instituții

Date privind accesul la justiție în România

Un studiu realizat de către Consiliul Superior al Magistraturii și Ministerul Justiției, în cadrul proiectului „Îmbunătățirea accesului la justiție. O abordare integrată cu accent pe categoriile vulnerabile” arată lipsa gravă de înțelegere din partea instanțelor, instituțiilor publice centrale și locale privind accesul la justiție, din perspectiva drepturilor omului:

„Este tulburător faptul că afirmația potrivit căreia problema accesului egal la justiție este mai mult sau mai puțin o problemă individuală sau de grup, este larg împărtășită de către instanțe, autoritățile centrale și locale precum și de către unii reprezentanți ai Barourilor. Acest lucru indică o lipsă de înțelegere a unor aspecte centrale privind drepturile omului: că este responsabilitatea statului și a autorităților sale de a urmări respectarea drepturilor omului și că diferențele individuale și de grup în accesul egal la justiție trebuie compensate prin măsuri publice.”²⁰

Același studiu arată faptul că majoritatea respondenților din cadrul instanțelor nu recunosc vulnerabilitatea anumitor persoane și consideră, de exemplu, că persoanele infectate cu HIV/SIDA (62% dintre respondenți), romii (60%), copiii (59%) sau mamele singure (55%) nu se află printre categoriile de grupuri vulnerabile.

În vizita sa în România, raportorul special ONU pe probleme de sărăcie extremă și drepturile omului arată multiplele bariere ce împiedică protejarea drepturilor fundamentale ale celor vulnerabili și indică situația de vulnerabilitate acută în rândul persoanelor de etnie romă și al persoanelor cu dizabilități. De exemplu, în cazul romilor, care, potrivit Băncii Mondiale trăiesc în proporție de aproape 90% în condiții de sărăcie severă, lipsa securității locuințelor este o problemă structurală, ce afectează inclusiv accesul la justiție. Tot în cazul evacuărilor nu se iau în considerare standardele internaționale din domeniu: *„evacuarea din locuințe informale nu pare să fie acoperită de Codul de procedură civilă. Articolul 1042 din acest cod este deosebit de îngrijorător, deoarece limitează motivele pentru care se poate face apel în instanță împotriva unei evacuări forțate. Codul, de asemenea, nu oferă timp suficient pentru a contesta o notificare de evacuare și nu există căi de atac care să permită unui solicitant să solicite unei instanțe suspendarea unei evacuări”²¹.*

În cazul copiilor cu dizabilități care sunt instituționalizați, faptul că angajații instituțiilor pot fi numiți și reprezentanți legali (practica din teritoriu arată desemnarea următoarelor persoane ca „reprezentant legal” al persoanelor instituționalizate: directorul Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului – DGASPC sau asistentul social din instituție) reprezintă un grav conflict de interes și o lipsă a accesului la un mecanism independent de plângere și contravine standardelor legale domestice și internaționale²².

²⁰ Consiliul Superior al Magistraturii, Ministerul Justiției (2014) *Access to justice for vulnerable groups in Romania*, p. 72, disponibil la: http://www.csm1909.ro/csm/linkuri/26_01_2015_72130_ro.pdf (accesat la 4 aprilie 2016).

²¹ Declarația la finalul misiunii a profesorului Philip Alston, Raportor Special al Consiliului ONU pentru Drepturile Omului pe probleme de sărăcie extremă și drepturile omului, București, 11 noiembrie 2015, disponibilă la: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Poverty/Pages/CountryVisits.aspx> (accesat la 4 aprilie 2016).

²² Mental Disability Advocacy Center (2015) *Access to justice for children with mental disabilities* și Centrul de Resurse Juridice, *Raport sinteză. Vizite de monitorizare octombrie 2013- martie 2014*,

Totodată, accesul la justiție al victimelor violenței de gen, inclusiv ale violenței sexuale nu se poate realiza fără colectarea adecvată a probelor. Conform Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA), în România, una din trei femei (28,5% din femei) este victimă a violenței fizice și/sau sexuale pe parcursul vieții. Cu toate acestea, violența sexuală rămâne una dintre cele mai puțin raportate și condamnate infracțiuni. Pentru a depune plângere penală, victima trebuie să obțină un certificat medico-legal, contra cost, emis doar de către instituțiile de medicină legală. Lipsa serviciilor integrate și de sprijin pentru victime care să permită în același timp recoltarea probelor biologice de către orice medic sunt o piedică în calea procesului de justiție²³. De altfel, și în cazul persoanele care susțin că au fost abuzate de poliție, acestea trebuie să obțină un certificat de la Institutul Național de Medicină Legală care atestă că au fost victimele violenței, ceea ce reprezintă un obstacol mare și nejustificat în calea depunerii unei plângeri penale²⁴.

Ajutorul public judiciar. Lipsa reglementării activității avocaților *pro bono*.

România are unul din cele mai mici bugete alocate asistenței juridice din Europa, de aproximativ 0.084 euro/cap de locuitor²⁵. Acest lucru este și mai grav în condițiile în care, conform Eurostat²⁶, în 2014 aproximativ 40% din populația României era expusă riscului de sărăcie și excluziune socială. Dacă pentru probleme ce aparțin dreptului penal, ajutorul public judiciar se acordă în mod automat, pentru cele ce aparțin dreptului civil acesta se acordă în anumite condiții stabilite prin OUG nr. 51/2008. Ajutorul public judiciar foarte scăzut, procedura de acordare ce necesită un număr impresionant de dovezi privind situația financiară²⁷, rata mică de acordare precum și existența unor restricții, de exemplu, în cazul situațiilor de discriminare²⁸, reprezintă obstacole în calea accesului la justiție din România²⁹.

disponibil la: [http://www.crj.ro/userfiles/editor/files/Raport-Sinteza%20Vizite%20de%20monitorizare%20CRI\(5\).pdf](http://www.crj.ro/userfiles/editor/files/Raport-Sinteza%20Vizite%20de%20monitorizare%20CRI(5).pdf) (accesat în 4 aprilie 2016).

23 Centrul de Acțiune pentru Egalitate și Drepturile Omului, et. al. (2015) *Opinie comună privind modificările legislative necesare în urma ratificării Convenției Consiliului Europei pentru prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice* (Convenția de la Istanbul), disponibilă la: <http://actedo.org/wp-content/uploads/2016/01/OPINIE-Comuna-ONG-uri-Conventia-de-la-Istanbul.pdf> (accesat în 4 aprilie 2016).

24 Rețeaua Rupem tăcerea despre violența sexuală (2015) *Carențe și soluții pentru victimele violenței sexuale. Centre de primiri urgență în caz de viol sau violență sexuală ca model de bune practici*, disponibil la: <http://actedo.org/wp-content/uploads/2016/01/Propunere-centre-de-primiri-urgenta-Rupem-tacerea.pdf> (accesat la 4 aprilie 2016) și declarația la finalul misiunii profesorului Philip Alston, *Raportor Special al Consiliului ONU pentru Drepturile Omului pe probleme de sărăcie extremă și drepturile omului, 2015, supra*.

25 European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) (2010) *Access to Justice in Europe*, p. 68.

26 Statistici Eurostat, disponibile la: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion (accesat în 4 aprilie 2016).

27 Art. 154 din Statutul profesiei de avocat.

28 Art. 17, alin. 3 al OUG nr. 51/2008: „ajutorul public judiciar poate fi refuzat atunci când solicitantul pretinde despăgubiri pentru atingeri aduse imaginii, onoarei sau reputației sale, în condițiile în care acesta nu a suferit vreun prejudiciu material”.

29 Centrul de Resurse Juridice, et. al. (2015), *supra*.

De exemplu, ajutorul public judiciar, în materie civilă:

- se acordă persoanelor al căror venit mediu net lunar pe membru de familie este sub 300 de lei;

- se decontează 50% persoanelor al căror venit lunar este sub 600 de lei în ultimele două luni anterioare depunerii cererii³⁰.

Mai multe ONG-uri care lucrează cu grupurile vulnerabile din România au enumerat principalele probleme sesizate în cazuri în care beneficiarii lor nu au obținut asistență juridică sau în cazul în care ar fi fost nevoie de asistență juridică gratuită, acest lucru având consecințe grave, de la limitarea accesului la justiție la pedepse reduse pentru infractori sau retragerea plângerilor și nepedepsirea abuzurilor. Problemele semnalate care ar fi necesitat asistență juridică au fost: întreruperea tratamentului antiretroviral, salarizarea asistenților personali, accesul la servicii medicale și sociale, cazurile de trafic de persoane, obținerea unui spațiu locativ (locuințe sociale) adecvat numărului de membri ai familiei, asistarea femeilor care se întorc din concediul de creștere a copilului, obținerea asistenței pentru persoane cu dizabilități care au nevoie de reprezentare în proceduri civile, asistarea în situații de hărțuire la locul de muncă, sprijin în relația cu autoritățile etc.³¹.

30 OUG nr. 51/2008 privind ajutorul public judiciar în materie civilă.

31 Centrul de Resurse Juridice, et. al. (2015), *supra*.

Avocatura pro bono în contextul legislativ al profesiei de avocat în România

Dana Ududec, avocat

Deși activitatea *pro bono* a avocaților nu este reglementată în mod expres în legislația privind profesia de avocat în România, există numeroase argumente care susțin libertatea avocaților de a se implica *pro bono* în viața comunității. Cu toate acestea, situația actuală a lipsei de reglementare nu mai poate continua, fără a fi în detrimentul avocaturii *pro bono* ca instrument ce garantează accesul la justiție și respectarea drepturilor omului.

Avocatura *pro bono* presupune realizarea activităților profesionale de către avocați în mod liber, voluntar și gratuit. Libertatea presupune lipsa oricăror constrângeri sau cote privind clienții și cauzele, voluntariatul înseamnă că inițiativa de implicare aparține avocatului, iar gratuitatea presupune că avocatul nu are pretenția onorariului, nici din partea clientului, nici din alte surse.

În România, legislația aplicabilă avocaților nu interzice, dar nici nu reglementează expres practicarea avocaturii *pro bono*. Pe de altă parte, avocatura este o profesie liberă, avocații având de principiu dreptul de a-și alege clienții și cauzele, precum și dreptul de a-și stabili nivelul propriilor onorarii. Este adevărat că legea prevede situații în care justițiabilii trebuie sau pot să beneficieze de avocat în mod gratuit, însă acestea nu se încadrează în conceptul de avocatură *pro bono*, deoarece avocatul este ulterior rambursat (chiar dacă sumar) pentru serviciile sale și, în plus, nu își poate alege clientul și cauza (vorbim de ajutorul public ju-

diciar și apărarea din oficiu). Astfel, reglementarea avocaturii *pro bono* rămâne în prezent un deziderat, însă unul esențial pentru rolul social al profesiei de avocat și desăvârșirea principiului libertății profesiei.

În cele ce urmează voi face o scurtă analiză a normelor juridice aplicabile profesiei de avocat care constituie temei pentru exercitarea avocaturii *pro bono* în scopul promovării și apărării drepturilor omului în România. Ipoteza de la care pornesc este aceea că există temei în legislația românească, la nivel de principii, pentru implicarea *pro bono* a avocaților. Totodată, aceste principii trebuie urmate de prevederi legislative specifice pentru încurajarea și protejarea muncii *pro bono*, întrucât aceasta este o componentă importantă a accesului la justiție ca drept al omului.

Activitățile avocaților i se aplică *Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat*, republicată, *Statutul din 2011 al profesiei de avocat*, *Codul deontologic al avocaților din Uniunea Europeană*, actele adoptate de organele de conducere a profesiei de avocat (Barouri, U.N.B.R.), precum și orice alte reglementări care au incidență asupra anumitor activități specifice ale avocaților (de exemplu, cele din codurile de procedură civilă

sau penală, reglementări de ordin fiscal etc.).

a) **Rolul avocatului în apărarea drepturilor omului**

Într-o societate întemeiată pe valorile democrației și ale statului de drept, avocatul are un rol esențial. Avocatul este indispensabil justiției și justițiabililor și are sarcina de a apăra drepturile și interesele acestora (Statutul din 2011 al profesiei de avocat, art. 7, alin. 1, tezele I și II).

Caracterul *liber și independent* al profesiei de avocat este principiul fundamental pe baza căruia este organizată și funcționează profesia de avocat, fiind proclamat chiar din primul alineat al primului articol din Legea nr. 51/1995. În continuare, legea profesiei subliniază rolul avocatului în apărarea drepturilor omului, stipulând că *avocatul promovează și apără drepturile și libertățile omului* (art. 2, alin. 2) și că în exercitarea dreptului de apărare avocatul are dreptul și obligația de a stăruii pentru realizarea liberului acces la justiție și pentru un proces echitabil (art. 2, alin. 5). În plus, dacă un avocat a săvârșit abuzuri încălcând drepturi și libertăți fundamentale ale omului, aceasta îl face nedemn de a fi avocat (art. 13, lit. b). Statutul din 2011 al profesiei de avocat întărește principiile stabilite în lege și afirmă că Într-o societate întemeiată pe valorile democrației și ale statului de drept, avocatul are un rol esențial. Avocatul este indispensabil justiției și justițiabililor și are sarcina de a apăra drepturile și interesele acestora (art. 7, alin. 1, tezele I și II).

Cea mai explicită formulare a misiunii avocaților din punctul de vedere al drepturilor omului se găsește în Codul deontologic al avocaților din Uniunea Europeană³², care are o abordare mult mai bine centrată pe rolul avocatului în societate în general. Astfel, chiar din punctul 1.1 al preambulului se afirmă cu privire la misiunea avocatului că Într-o societate întemeiată pe respect față de justiție, avocatul îndeplinește un rol special. Îndatoririle avocatului nu se limitează doar la executarea fidelă a unui mandat în cadrul legii. Avocatul trebuie să vegheze la respectul Statului de drept și a intereselor celor ale căror drepturi și libertăți le apără. În plus, Codul consideră că avocatul are inclusiv îndatoriri față de public, întrucât profesia liberală și independentă a avocatului *este un mijloc esențial de apărare a drepturilor omului în fața Statului și a altor puteri din societate*.

Ținând cont de importanța profesiei de avocat în contextul mai larg al apărării drepturilor omului, activitatea *pro bono* este un mijloc prin care avocații pot îndeplini rolul de garant al respectării drepturilor omului. Practic, avocatul *pro bono* ajunge la acea categorie de populație care are dificultăți în accesul la justiție, dar care nu se califică nici pentru a primi apărare din oficiu, dar nici pentru a primi ajutorul public judiciar.

Înainte de a dezvolta ideea de grupuri de justițiabili neacoperite de forme de sprijin juridic gratuit din partea statului, revin la distincția dintre *pro bono* și alte două instituții similare. O percepție a avocaților descoperită în timpul aplicării chestionarelor de follow-up la finalul primului an de funcționare a Rețelei Pro Bono³³ se referă la asocierea între avocatura *pro bono* și ajutorul public judiciar, respectiv avocatul din oficiu. Este important de subliniat că aceste trei instituții sunt foarte diferite, chiar dacă elementul de gratuitate privit din per-

32 Codul are aplicabilitate deplină pe teritoriul României, fiind adoptat de organele de conducere a profesiei.

33 Chestionarele de follow-up au fost aplicate avocaților membri ai Rețelei Pro Bono care au preluat cazuri în perioada ianuarie 2015 - februarie 2016. Pentru detalii privind metodologia cercetării de follow-up, a se vedea capitolul Metodologie din acest raport.

spectiva justițiabilului este comun. Unul din motivele menționate pentru această asociere se referă la suma mică de bani care este plătită avocatului care efectuează ajutorul public judiciar sau asistența/reprezentarea din oficiu. Astfel, spre exemplu, unul dintre avocații respondenți la chestionarul aplicat de ACTEDO a spus că, ținând cont de onorariul mic, „oficiile” ajung să fie o formă de *pro bono*.

Așa cum experiența directă ne-a învățat pe noi, echipa ACTEDO, în cadrul Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului, cei care nu se califică pentru avocatul din oficiu sau pentru ajutorul public judiciar reprezintă un grup considerabil, în rândul căruia există nevoia de asistență din partea avocatului pentru a obține accesul liber la justiție. Această nevoie este și mai presantă în contextul noilor proceduri civile sau penale unde ratarea unor momente procesuale importante, despre care persoanele fără pregătire juridică nu au suficiente informații, poate duce la paralizarea oricărei șanse de a recunoaștere a drepturilor. La toate acestea se adaugă și numărul mare de persoane din România care sunt în risc de sărăcie sau excluziune socială³⁴.

Conform unui document de poziție³⁵ pe tema reglementării *pro bono*, activitatea *pro bono* ar acoperi o arie largă de cauze care nu se încadrează în condițiile ajutorului public judiciar sau ale apărării din oficiu. În primul rând, în ce privește ajutorul public judiciar în materie civilă oferit de Legea nr. 51/2008, pragurile de venit pentru a obține acest tip de sprijin sunt excesiv de scăzute, aproximativ triplu sub nivelul minim brut pe economie (care, la nivelul anului 2015 se situa la suma de 1050 lei)³⁶. Apoi, în domeniul penal, persoanele vătămate, în general, nu sunt acoperite de prevederile legate de apărarea din oficiu³⁷. În fine, așa cum am observat din tipurile de spețe primite în Rețeaua Pro Bono, există situații în care justițiabilii vulnerabili încearcă să evite pierderea unui drept care i-ar duce spre ruină economică și risc de a rămâne fără adăpost³⁸, situații de risc față de violență domestică și hărțuire unde victima nu a apelat încă la autorități și nu are informații despre soluții juridice, și alte situații de persoane care se află „între proceduri” – adică nu au fost încă luați în considerare în vreo procedură administrativă, civilă sau penală pentru a putea solicita avocat din oficiu sau ajutor public judiciar/extrajudiciar³⁹.

34 Conform INS, citat de Agerpres, disponibil la: <http://www.agerpres.ro/economie/2015/10/27/ins-romania-primul-loc-in-ue-privind-rata-saraciei-relative-12-24-19>.

35 Centrul de Resurse Juridice et al. (2015), *supra*.

36 idem, p.5.

37 Cu excepția următoarelor situații: a) numărul mare de persoane vătămate, pentru care se poate desemna un avocat din oficiu, pentru buna desfășurare a procesului penal (art. 80 Cod procedură penală); b) când persoana vătămată este o persoană lipsită de capacitate de exercițiu ori cu capacitate de exercițiu restrânsă (art. 93, alin. 4 Cod procedură penală); c) Când organul judiciar apreciază că din anumite motive persoana vătămată, partea civilă sau partea responsabilă civilmente nu și-ar putea face singură apărarea, dispune luarea măsurilor pentru desemnarea unui avocat din oficiu (art. 93, alin. 5 Cod procedură penală).

38 De exemplu, cazul din județul Cluj al unei familii de nouă persoane, cu venituri mici, care locuia în același apartament. În acest caz, administratorul blocului calcula cu rea-credință cheltuielile de întreținere, aplicând penalități care nu aveau ca bază o formulă legală de calcul.

39 Spre exemplul, situația internării nevoluntare conform Legii sănătății mintale nr. 448/2002, din momentul internării, și până la momentul confirmării de către instanță a deciziei de internare nevoluntară (art. 53-62). Conform art. 62 din această lege, abia în momentul judecării cauzei se prevede apărarea din oficiu a persoanei internate nevoluntar. Însă, perioada de la internare și până la judecată poate dura de la 5 zile (caz puțin probabil, care ar însemna respectarea strictă a termenelor

În concluzie, activitatea *pro bono* a avocatului este în perfectă concordanță cu principiul apărării drepturilor omului aflat la baza legislației profesiei. Mai mult, activitatea *pro bono* răspunde unor nevoi la nivelul societății, ale grupurilor vulnerabile în ce privește accesul la justiție, ceea ce arată că rolul avocatului *pro bono* ajută la realizarea în practică și nu doar în teorie a drepturilor omului.

b) Libertatea profesiei de avocat

Profesia de avocat este liberă și independentă, cu organizare și funcționare autonome, în condițiile prezentei legi și ale statutului profesie. (Art. 1, alin. 1 din Legea nr. 51/1995). Consider că parte a libertății profesiei de avocat este și libertatea avocaților de a prelua *pro bono* cauze în care clientul, din motive financiare sau de ordin personal nu poate achita contravaloarea serviciilor avocatului. Cu alte cuvinte, libertatea de a fi generos cu persoane aflate în situații dificile este o componentă firească și umană a profesiei de avocat.

În legătură cu libertatea stabilirii onorariului, conform Statutului din 2011 al profesiei de avocat, *Onorariile se stabilesc liber între avocat și client, în limitele legii și ale prezentului statut. Este interzisă fixarea de onorarii minime, recomandate sau maxime de către organele profesiei, de către formele de exercitare a profesiei de avocat sau de către avocați* (Art. 128, alin. 1). De asemenea, în filosofia Legii nr. 51/1995, onorariul este un drept al avocatului (Art. 31, alin. 1) – drept la care, în opinia mea, se poate renunța, în virtutea libertății profesiei.

Astfel, activitatea *pro bono* este și o chestiune de libertate a profesiei, care permite avocatului să acționeze în mod neremunerat în situații de încălcări ale drepturilor omului.

c) Demnitatea, onoarea și prestigiul profesiei de avocat

În categoria argumentelor în sprijinul *pro bono*, bazate pe legislație, includ și demnitatea, onoarea și prestigiul profesiei de avocat. În societatea românească, în care accesul la justiție este statuat ca un drept constituțional, însă realizarea sa practică mai are de parcurs un drum foarte lung⁴⁰, profesia de avocat nu poate rămâne indiferentă. Odată cu statutul și funcția deosebit de importante ale profesiei vine și responsabilitatea avocatului – ca actor cheie în sistemul de justiție – de a participa la evoluția continuă a respectării drepturilor constituționale și la transformarea societății într-o democrație veritabilă.

Avocatura *pro bono* este o astfel de manifestare de voință din partea avocaților de a se implica în evoluția societății din care fac parte. Cultura *pro bono* din Europa este formată din avocați și organisme ale profesiei care fac acel pas suplimentar către societatea pe care și-o doresc, în care accesul la justiție este disponibil tuturor, iar sistemul de justiție nu re-victimizează persoanele dezavantajate din societate. Spre exemplu, în Marea Britanie, avocatura

prevăzute de lege și stabilirea ședinței de judecată chiar în ziua următoare notificării din partea spitalului), până la o perioadă de timp nedeterminată, în care se așteaptă stabilirea unui termen de către instanță.

40 Pentru mai multe informații privind accesul la justiție al grupurilor vulnerabile, a se vedea articolul anterior din prezentul Raport.

pro bono este o parte firească a profesiei de *solicitor*⁴¹ sau *barrister*⁴². Societățile de avocați din Europa se mândresc cu practica lor *pro bono*⁴³ și intră în competiții pentru premii de excelență în acest domeniu⁴⁴.

Concluzie

Approape toți avocații intervievați în chestionarul aplicat de ACTEDO sunt de părere că avocații ar trebui să ofere asistență *pro bono* ca parte din profesia lor și sunt de acord că această activitate ar trebui să fie reglementată. **Plasarea *pro bono* într-o zonă gri a legii cauzează incertitudine și încetinește considerabil dezvoltarea avocaturii *pro bono* în România.** Așa cum a mai fost susținut deja de ACTEDO⁴⁵, **este absolut necesară reglementarea acestui tip de activitate neremunerată.** Din moment ce activitatea *pro bono* a avocaților este, așa cum am arătat mai sus, o chestiune de asigurare a respectării drepturilor omului, de exercitare a libertății profesiei și de realizare a demnității, onoarei și prestigiului profesiei de avocat, nu se justifică tăcerea totală a legii în privința *pro bono*.

Dreptul la asistență juridică în contextul Convenției europene a drepturilor omului [Right to Legal Aid In Civil Matters Under the European Convention on Human Rights]

*Acest articol este scris de Nima Nematollahi, voluntar în departamentul juridic al ACTEDO în anul 2016. Limba maternă a lui Nima este engleza, motiv pentru care articolul a fost păstrat în forma sa originală.

A. Introduction

Article 6 of the European Convention on Human Rights (hereinafter “the Convention”) — a provision which protects the right to a fair trial in both civil and criminal proceedings — provides for a number of minimum human rights, including the right to legal aid.

When faced with a criminal charge, the right to legal assistance is explicitly set out in Article 6(3)(c) therein. An entitlement to free legal aid in civil cases, however, has been slower to emerge. Article 6(1) applies both to cases involving “civil rights and obligations” and to

41 A se vedea, de exemplu, *The Law Society, Pro Bono Policy*, disponibil la: <http://www.lawsociety.org.uk/Support-services/Practice-management/Pro-bono/Pro-bono-policy/> (accesat la 25 ianuarie 2016).

42 A se vedea, de exemplu, *The General Council of the Bar, Pro bono assistance*, disponibil la: <http://www.barcouncil.org.uk/using-a-barrister/pro-bono-assistance/> (accesat la 25 ianuarie 2016).

43 A se vedea, de exemplu, *DLA Piper, Pro Bono*, disponibil la: <http://www.dlapiperprobono.com/> și *White and Case, Our Pro Bono Practice*, disponibil la: <http://srreview.whitecase.com/probono.htm>,

44 A se vedea, de exemplu, *PILnet 2015 European Pro Bono Awards*, disponibil la: <http://www.probonoforum.org/europe/2015-european-pro-bono-awards/> (accesat la 25 ianuarie 2016).

45 A se vedea Centrul de Resurse Juridice et al. (2015), *supra*, pp. 12-13.

criminal cases⁴⁶.

In Golder v. United Kingdom, judgment 21 February 21 1975, applying the Vienna Convention on the Law of Treaties and general principles of international law, the European Court of Human Rights found that the Article 6(1) guarantee of the right to a fair trial must be considered to include the right to “access to the courts” in general, in civil as well as in criminal matters. The applicant, a prisoner, had been denied the right to consult a legal aid lawyer for the purpose of bringing a civil libel action concerning an accusation that he assaulted a prison officer during a disturbance in the recreation area of the prison.

Through a series of judgments, the European Court of Human Rights (hereinafter “the Court”) has interpreted “civil rights and obligations” as including areas such as family law, employment law and commercial law. The principles contained in Article 6(1) may also apply to certain cases involving the relationship between the individual and the state, especially disputes involving money and property. That being said, Article 6(1) does not imply that the state must provide free legal aid for every dispute relating to a civil right and obligation⁴⁷.

In Airey v. Ireland, judgment 9 October 1979, the Court expanded upon its decision in *Golder*. The Court ruled that the right applies in civil cases when such assistance proves indispensable for effective access to the courts, either because legal representation is mandatory under domestic law or because of the complexity of the procedure or the type of case. Here, the applicant had requested free legal assistance to bring an action for judicial separation because of the unwillingness of her abusive spouse to sign a voluntary separation agreement. Relevant factors for the Court’s reasoning included:

- the complexity of the procedure,
- the complexity of the issues of law,
- the need to establish facts through use of expert evidence and examination of witnesses,
- and the fact that the case concerned a marital dispute entailing emotional involvement incompatible with the level of objectivity required by advocacy in court.

The Court noted, however, that the right to access to a court is not absolute and **may be subject to legitimate restrictions**. These include:

- the imposition of financial contributions,
- and that the case be well-founded and not vexatious or frivolous.

There is a clear distinction between Article 6(3)(c) — which guarantees the right to free

⁴⁶ *Golder v. United Kingdom*, no. 4451/70, 21 February 21 1975: “36. Article 6(1) secures to everyone the right to have any claim relating to his civil rights and obligations brought before a court or tribunal.”

⁴⁷ *Airey v. Ireland*, series A no. 32, 9 October 1979.

legal aid in criminal proceedings subject to certain conditions — and Article 6(1), which makes no reference to legal aid⁴⁸. Notwithstanding this, **the Convention is intended to safeguard rights that are “practical and effective”, in particular the right of access to a court.** Hence, Article 6(1) has been interpreted by the Court to **compel states to provide for the assistance of a lawyer when such assistance proves indispensable for an effective access to court** (*Airey v. Ireland*, § 26).

The question whether or not Article 6 requires the provision of legal representation to an individual litigant will depend upon the specific circumstances of each case (*Airey v. Ireland*, § 26; *McVicar v. the United Kingdom*, § 48⁴⁹; *Steel and Morris v. the United Kingdom*, § 61)⁵⁰. What has to be ascertained is whether, in the light of all the circumstances, the lack of legal aid would deprive the applicant of a fair hearing (*McVicar v. the United Kingdom*, § 51).

B. Circumstances under which Article 6(1) requires the provision of legal aid

To receive free legal assistance in civil matters, a person must fulfill two **conditions**: (1) the “interests of justice” so require, and (2) he or she does not have sufficient means to pay for legal assistance.

With respect to **the interests of justice**, the Court has taken into account the following elements:

1. the seriousness of what is at stake for the applicant (*Steel and Morris v. the United Kingdom*, § 61);
2. the complexity of the relevant law or procedure (*Airey v. Ireland*, § 24);
3. the applicant’s capacity to represent him or herself effectively (*McVicar v. the United Kingdom*, §§ 48-62; *Steel and Morris v. the United Kingdom*, § 61; *P., C. and S. v. the United Kingdom*, § 100⁵¹; *Munro v. United Kingdom*)⁵²; and
4. the existence of a statutory requirement to have legal representation (*Airey v. Ireland*, § 26; *Gnahoré v. France*, § 41)⁵³.

The seriousness of what is at stake includes the assessment of the deprivation of liberty and other adverse consequences. Where deprivation of liberty is at stake, the interests of justice call for legal representation. The interests of justice would usually indicate that free

48 *Essaadi v. France*, no. 49384/99, 26 February 2002.

49 *McVicar v. the United Kingdom*, no. 46311/99, 7 May 2002.

50 *Steel and Morris v. the United Kingdom*, no. 68416/01, 15 February 2005.

51 *P., C. and S. v. the United Kingdom*, no. 56547/00, ECHR 2002-VI.

52 *Munro v. United Kingdom*, no. 10594/83, Commission decision of 14 July 1987: The Commission declared that the lack of legal aid in defamation proceedings against a former employer did not hinder an applicant’s right to access to court because: (a) by its nature, a defamation claim can easily be open to abuse even though it is highly risky and the outcome is unpredictable; (b) defamation proceedings do not necessarily trigger the Airey rule where the consequences are not as serious for the litigants (See *Airey v. Ireland*); and (c) the applicant had a hearing challenging his dismissal in an Industrial Tribunal, during which the same substantive issues were resolved as would have been in defamation proceedings, although it did not specifically consider the allegations of defamation.

53 *Gnahoré v. France*, no. 40031/98, 19 September 2000.

legal assistance is required for “vulnerable groups” such as minors⁵⁴, victims of abuse, mentally ill⁵⁵, foreigners, refugees, and asylum seekers⁵⁶.

Of course, the right to legal aid is not absolute, and it may be subject to **restrictions**, provided that they do not restrict or reduce the access to a court in such a manner that the very essence of this right is impaired, that they pursue a legitimate aim, and that there is a reasonable relationship of proportionality between the means employed and the aim sought to be achieved. It may, therefore, be **acceptable to impose conditions on the grant of legal aid based, inter alia, on the financial situation of the litigant** (*Steel and Morris v. the United Kingdom*, § 62; *Santambrogio v. Italy*⁵⁷) or on his or her **prospects of success** in the proceedings (*Steel and Morris v. the United Kingdom*, § 62). Moreover, it is not incumbent on the state to seek through the use of public funds to ensure total equality of arms between the assisted person and the opposing party, **as long as each side is afforded a reasonable opportunity to present his or her case** under conditions that do not place him or her at a substantial disadvantage vis-à-vis the adversary.

Hence, a legal aid system may exist which selects the cases which qualify for it. However, the system established by the legislature must offer individuals **substantial guarantees to protect them from arbitrariness** (*Gnahoré v. France*, § 41; *Essaadi v. France*, § 36; *Del Sol v. France*, § 26⁵⁸; *Bakan v. Turkey*, §§ 76 and 75⁵⁹ with a reference to the judgment in *Aerts v. Belgium* concerning an impairment of the very essence of the right to a court). Thus, it is important to have due regard to **the quality of a legal aid scheme within a state** (*Essaadi v. France*, § 35) and to verify whether the **method chosen by the authorities is compatible**

54 *P. C. and S. v. the United Kingdom*.

55 *Aerts v. Belgium*, no. 61/1997/845/105, July 30, 1998, discussed below.

56 *Biba v. Greece*, no. 33170/96, 26 September 2000: The Court found a violation of Articles 6(1) and 6(3)(c). The applicant, an illegal immigrant with no settled employment who was accused of homicide with intent, robbery and of unlawfully entering Greece and was subsequently sentenced to life imprisonment, did not have the means to retain counsel before the Court of Cassation. He was represented at first instance by a lawyer who defended him pro bono. The applicant appealed, but the first instance judgment was upheld. His lawyer’s fees for the appeal were paid by a prison visitor who was a member of a humanitarian organization. As she was unable to pay the substantial costs that would have been incurred on an appeal on points of law, the applicant did not lodge an appeal with the Court of Cassation. The Court noted the seriousness of the charges, as well as the severity of the sentence and the fact that the applicant had difficulties pleading his case in the Greek courts because he did not speak Greek. This, coupled with the complexity of proceedings before the Court of Cassation, led the Court to rule that it would have been impossible for him to prepare an appeal to the Court of Cassation without assistance. Lastly, Greek legislation did not provide for legal aid for appeals to the Court of Cassation.

57 *Santambrogio v. Italy*, no. 61945/00, 21 September 2004.

58 *Del Sol v. France*, no. 46800/99, ECHR 2002-II: The Court found no violation of Article 6(3)(c) in the refusal of the Legal Aid Board of the Court of Cassation to provide free legal assistance for the applicant’s civil cassation appeal, even though legal representation was required in order to bring the appeal. A critical factor that the Court considered in this case was the quality of the state’s legal aid system. In the respective case, there were a number of safeguards against arbitrariness.

59 *Bakan v. Turkey*, no. 50939/99, 12 June 2007 (also see *Mehmet and Suna Yiğit v. Turkey*): The applicants were unable to bring an action for damages caused by the killing of Mehmet, their husband and father, by a policeman, because they were refused exemption from court fees by the administrative tribunal.

with the Convention (*Santambrogio v. Italy*, § 52⁶⁰; *Bakan v. Turkey*, §§ 74-78; *Pedro Ramos v. Switzerland*, §§ 41-45)⁶¹.

C. **The effectiveness of the legal aid afforded**

The effectiveness of the legal aid afforded is equally essential. Although the state is not accountable for the actions of an officially appointed lawyer (*Staroszczyk v. Poland*, § 133)⁶², it is the responsibility of the state to ensure the requisite balance between the effective enjoyment of access to justice, on the one hand, and the independence of the legal profession, on the other. The Court has clearly stressed that any refusal by a legal aid lawyer to act must meet certain **quality requirements**. Those requirements will not be met where the **shortcomings in the legal aid system deprive individuals of the “practical and effective” access** to a court to which they are entitled.

D. **Issues related to the procedures of legal aid application and the appointment of a lawyer**

Article 6 does not apply to the proceedings relating to the application for legal aid, including, for example, proceedings concerning the application for legal aid, determination of eligibility for legal aid, granting of legal aid, and appointment of a legal aid lawyer. Notwithstanding this, the Convention **is applicable to the proceedings relating to the application of legal aid to the extent that serious deficiencies in such proceedings may lead to arbitrary denial of free legal assistance or access to court**⁶³.

In Aerts v. Belgium, judgment July 30, 1998, the Court found a violation of Article 6(1) where the applicant was contesting his commitment to a mental institution and his request for legal aid was rejected because the appeal was ruled “ill-founded” by the domestic Legal Aid Board. The Court found that the applicant, who did not have sufficient means to obtain counsel, could apply for legal aid to make an appeal. It was not for the Legal Aid Board to assess the proposed appeal’s prospects of success; it was for the Court of Cassation to determine the issue. By refusing the application on the ground that the appeal did not at that time appear to be well-founded, the Legal Aid Board impaired the very essence of the applicant’s right to a tribunal.

The procedure for legal aid application **should not be so complex as to put a disproportionate hindrance in the way of the applicant’s right of access to a court**. When a determination of the “reasonable prospects of success” of the case is made, the authority that decides on the legal aid application should not substitute for the court, for example, by engaging in interpretation of controversial legal issues pertinent to the merits of the case to be decided by a court⁶⁴.

60 *Santambrogio v. Italy*, no. 61945/00, 21 September 2004.

61 *Pedro Ramos v. Switzerland*, no. 10111/06, 14 October 2010.

62 *Staroszczyk v. Poland*, no. 59519/00, 22 March 2007.

63 *Aerts v. Belgium*, no. 61/1997/845/105, 30 July 1998. N.B. following the Aerts decision, Belgium changed its standard to “manifestly ill-founded.”

64 *A. B. v. Slovakia*, no. 41784/98, 4 March 2003: The Court found a violation of Article 6(1), since domestic courts failed to assess the conditions for granting legal aid in the applicant’s case and to deliver a formal decision about refusal of legal aid as required by domestic law that could be challenged before a higher court. The “appearance of fair administration of justice” was found to be of a crucial importance in the present case. Such was the unfairness of the proceeding that it was unnecessary to examine whether the lack of legal representation caused the applicant any actual prejudice.

The **decision-making process on determining the eligibility for legal aid should not be arbitrary**. A special emphasis is put on the “appearance of fair administration of justice” and on the guarantees thereof in the national legal systems.⁶⁵ Thus, **the state authority responsible for granting legal aid should examine the factors relevant to granting legal aid and inform the applicant of the reasons for refusing legal aid and to handle requests for legal aid with diligence** (*Tabor v. Poland*, §§ 45-46⁶⁶; *Saoud v. France*, §§ 133-136)⁶⁷. The refusal of legal aid should be subject to appeal.

In summation, the following is a list of the essential elements which make up a quality and effective legal aid scheme, specifically, with respect to civil matters:

1. When the procedure or case is very complex or when legal representation is compulsory, the state may be compelled to provide for assistance from a lawyer to ensure effective access to court. Relevant factors are: (i) the complexity of the procedure, (ii) the necessity to address complicated points of law or to establish facts, involving expert evidence and the examination of witnesses, (iii) and the degree of emotional involvement that is scarcely compatible with the degree of objectivity required by advocacy in court authorities must either replace him or cause him to fulfill his obligations.
2. The complexity of a procedure or issues of facts and law are assessed on a case-by-case basis.
3. The right to free legal assistance must be practical and effective. It is not satisfied by the formal appointment of a lawyer, but the state must take positive action to ensure that the applicant effectively enjoys his or her right to free legal assistance. If a lawyer does not or is unable to fulfill their duties, the authorities must either replace him or cause him to fulfill his obligations.
4. The Court maintains two cumulative conditions to the right to free legal assistance: (i) lack of sufficient means to pay for legal assistance; (ii) the interests of justice must require that such assistance be given free.
5. It is for domestic authorities to define the financial threshold triggering the right to free legal assistance and to apply the means test. The court assesses only whether the decision on financial eligibility for legal aid is based on law and not made in an arbitrary manner.
6. It is not necessary to prove beyond all doubt that the applicant is indigent. It suffices to prove a lack of means in the absence of clear indications to the contrary.
7. If circumstances become very complex during the proceedings, a refusal of legal aid must be able to be subjected to review.
8. A failure to deliver a formal decision to a request for free legal assistance violates Art. (6)(1), because as a consequence, the applicant could not challenge any decision before

65 Ibid.

66 *Tabor v. Poland*, no. 12825/02, 27 June 2006.

67 *Saoud v. France*, no. 9375/02, 9 October 2007.

a higher court.

E. Conclusion

In brief, as it relates to the right to legal aid in civil matters, the Court has consistently relied on the general criteria set out in the Airey case: the complexity of the procedure, complicated issues of law and fact, and the emotional involvement of the applicant. Generally speaking, countries that are signatories to the Convention are required to provide some form of legal assistance to people with limited means when legal representation is compulsory—assuming sufficient interests are at stake and the case has sufficient merits. The Court has not looked at financial eligibility criteria in legal aid schemes as such, but rather at access to courts as a whole. The Court mostly reviews how the decision-making authorities exercise their discretion and appears to take a more procedural rather than a substantive approach. It assesses whether the decision of financial eligibility for legal aid is based on law and not made in an arbitrary manner.

In this connection, states have considerable freedom how to organize effective access to justice. The right to legal aid and of access to court is not absolute and may be subject to legitimate and proportional limitations. The Court only assesses whether there has been an effective and practical right of access to court. This means that states have discretion to set income levels, the level of individual contributions and eligibility requirements. There is no maximum limit to the own contribution of legal aid applicants, but it must not be arbitrary or unreasonable, and it must pursue a legitimate aim and be proportional to that aim.

It also appears that exclusion of certain types of problems from the scope of legal aid is allowed, in particular if the procedure is simple, e.g., in defamation proceedings. Depending on the interests at stake, the complexity of the procedure, complicated issues of law and fact, and the emotional involvement of the applicant, self-representation is allowed. The limited access to legal assistance must not lead to an inequality of arms between the parties.

With respect to procedural safeguards, the Court has said that a refusal of legal aid must be able to be subjected to review. A rejection of a legal aid application must be a formal decision which can be appealed.

With the foregoing in mind, though countries may have some discretion in how they can organize their legal aid schemes, the Court has been very consistent in holding that **the right to legal aid in civil matters is an “access to justice” issue, and, thus, great care must be taken by states in order to ensure that right is safeguarded.**

POVEȘTI ȘI OAMENI

Dreptul la educație al copiilor cu dizabilități este apărat

Iulia Pascu, Coordonatoare proiect Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului

A.S. este mama unui copil cu dizabilități multiple, Cătălin, din județul Cluj. În fiecare zi, A.S. împreună cu băiețelul ei se trezesc la ora 5.45 pentru a schimba mai multe mijloace de transport ca să ajungă la timp la școală, în orașul Cluj-Napoca. Cei doi ajung înapoi acasă seara, la ora 21.00, foarte obosiți, mai ales că băiețelul are o dizabilitate fizică. De câteva ori, Cătălin a fost dus la neurologie, îmbolnăvind-se, deoarece a stat prea mult în picioare așteptând microbuzul. Cătălin are nevoie de transport zilnic în Cluj-Napoca, de alocația zilnică pe care nu o primește, de un program educațional adecvat și să fie tratat în mod egal cu ceilalți copii. Într-o situație similară sunt și alți 13 părinți din județul Cluj, care s-au constituit în **Asociația Voci Neauzite** și ne-au contactat pentru a solicita **asistență juridică pro bono**.

Două Avocate Pro Bono din Cluj-Napoca, **av. Liliana-Mioara Sămăreanu** și **av. Emőke Marton Keresztes**, s-au dedicat voluntar acestui caz pentru a apăra în instanță dreptul la educație al copiilor cu dizabilități. Prin Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului, ACTEDO pune în legătură persoane și grupuri vulnerabile ale căror drepturi au fost

încălcate cu avocați dispuși să își ofere expertiza juridică în mod voluntar pentru a-i ajuta. Proiectul oferă astfel o oportunitate pentru avocații pasionați de drepturile omului, care doresc să ajute persoane vulnerabile însă nu dispun de timpul necesar pentru a căuta astfel de cazuri.

*“Rolul Rețelei Pro Bono este de a ajuta la depășirea acelor **bariere invizibile în calea accesului la justiție** al persoanelor care fac parte din grupuri în general discriminate în România. Părinții copiilor cu dizabilități din România fac, oricum, față unui volum uriaș de obstacole atunci când vor să exercite drepturile fundamentale, inclusiv educația. E lesne de înțeles că pasul următor – al revendicării în justiție a drepturilor încălcate – reprezintă un efort disproporționat pentru părinți. Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului este un proiect esențial-*

mente comunitar care are rolul de a-i despovăra pe cei care au probleme de drepturile omului, atunci când vine vorba de accesul la justiție.” (Avocat Dana Ududec, Coordonator juridic Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului)

Părinții susțin că au făcut anterior toate demersurile posibile, dar au fost amenințați de către școli și trimiși de la o instituție la alta, fără ca cineva să își asume responsabilitatea în rezolvarea problemei: “Am urmat înainte toți pașii legali: am luat legătura cu școala, am stat de vorbă la ședințele cu părinții, am făcut primul demers cu școala, am urmat pașii următori cu instituțiile superioare, am luat de jos fiecare pas, dar degeaba.” (Mirela Crișan, Președinte Asociația Voci Neauzite).

16 autorități publice au fost chemate în judecată, dintre care 12 unități școlare, pentru nerespectarea prevederilor privind **accesul la educație** și pentru a li se solicita acordarea transportului gratuit de la domiciliul copiilor la școală și acordarea alocațiilor zilnice care nu au fost achitate în ultimii 3 ani. Posibilitatea copiilor de a ajunge la școală, indiferent dacă locuiesc sau nu în mediul urban, de a avea acces fizic în incinta școlii, precum și de a-și cumpăra rechizitele și echipamentele necesare educației lor, care diferă în funcție de tipul și gradul de dizabilitate, sunt condiții intrinseci pentru a avea un acces efectiv la educație. Fără realizarea acestui drept fundamental este imposibil să se atingă obiectivele privind persoanele cu dizabilități din cadrul Strategiei naționale privind incluziunea socială și reducerea sărăciei (2014-2020)⁶⁸.

Acesta este al 12-lea caz pe tema încălcării drepturilor persoanelor cu dizabilități primit în decurs de un an prin intermediul Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului, fapt care arată că astfel de probleme reprezintă doar vârful unui iceberg. Persoanele cu dizabilități reprezintă un grup foarte vulnerabil, având în vedere rata ridicată a sărăciei acestora (peste 70% față de media europeană), marginalizarea și discriminarea cu care acestea se confruntă (conform [Strategiei europene 2010-2020 pentru persoanele cu handicap: un angajament reînnoit pentru o Europă fără bariere](#)).

(...)

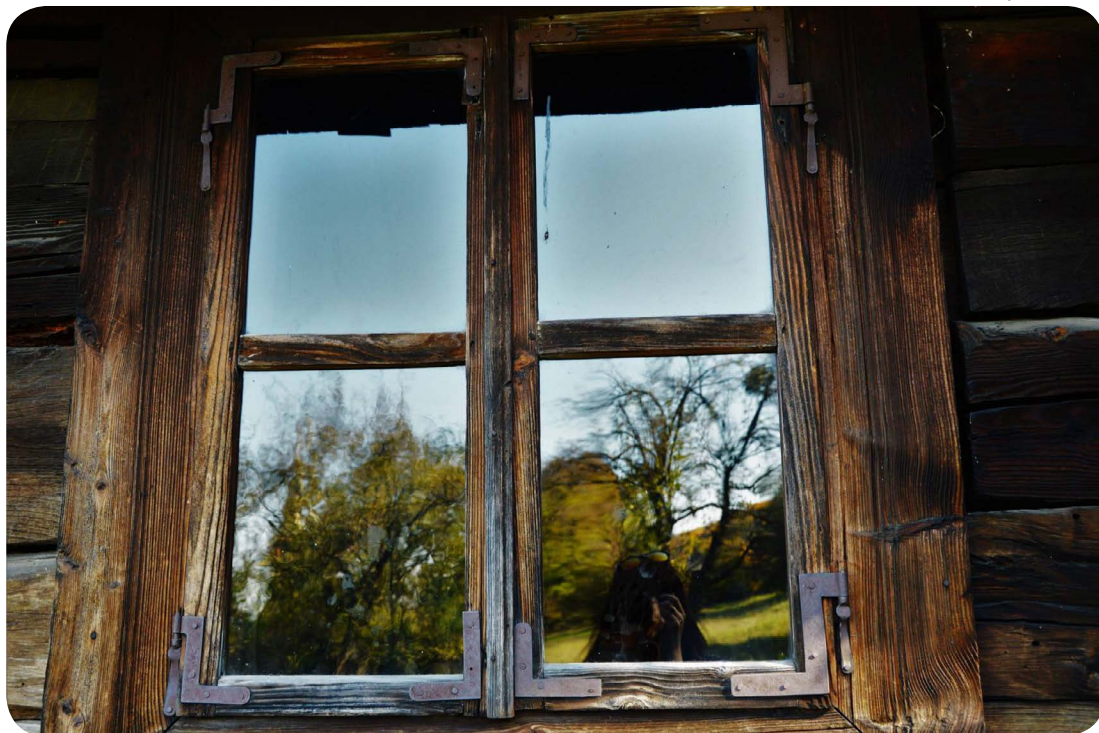
[Textul integral al articolului poate fi accesat pe pagina Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului: <http://probono.actedo.org/acces-la-educatie-pentru-copiii-cu-dizabilitati-cluj/>]

68 Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei (2014-2020), disponibilă la: http://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Proiecte_in_dezbatere/2014/2014-12-29_HG_SIncluziune-Anexa1.pdf (accesat la 8 aprilie 2016).

Dreptul la locuire – un drept al omului

Alexandra Columban, Comunicare și PR

Un caz complex care a ajuns recent în atenția ACTEDO este cel al **mai multor familii din municipiul Cluj-Napoca, numărând în total aproximativ 80 de persoane, care se află în pericolul de a fi evacuate** din casele în care locuiesc de ani de zile și de a deveni astfel persoane fără adăpost. Situația locativă precară, alături de faptul că aceștia sunt aproape în totalitate de etnie romă – minoritate discriminată în România – accentuează vulnerabilitatea generală a grupului. Mai mult, lipsa alternativelor pentru aceste persoane, ca de pildă, locuințele sociale, semnaleză faptul că autoritățile locale nu au soluții. Odată

ajuns în Rețeaua Pro Bono, cazul a fost preluat fără întârziere de **Avocata Pro Bono Paula Petean**, care oferă acestor persoane consiliere de specialitate pentru ca ele să își poată apăra dreptul la locuință adecvată. Avocata reprezintă aceste familii în dialogul cu autoritățile locale și întocmește documentele necesare atât pentru a reduce riscul evacuării, cât și pentru a obține drepturile sociale la care sunt îndreptățite. Gradul ridicat de complexitate a cazului, cât și numărul mare de solicitanți fac ca aportul doamnei av. Paula Petean să fie cu atât mai remarcabil, iar pe această cale dorim să îi mulțumim pentru implicare. Ce anume a motivat-o să preia acest caz în regim *pro bono* ne mărturisește chiar dumneaei: *„Consider că drepturile și interesele legitime ale oricărei persoane, indiferent de etnie, trebuie apărute. Am ales să le ofer ajutor persoanelor defavorizate, deoarece au o situație financiară precară și se confruntă cu probleme juridice complexe care îi depășesc. Soluția nu este una ușoară, deoarece trebuie să răspundă atât nevoilor lor sociale, locative, cât și să respecte normele în materie de urbanism, urmărite de autoritățile locale.”*

Foto: Andreea Hoțopan

Acest caz a fost temeinic documentat de **Fundația Desire**, prin Enikő Vincze și Simona Ciotlăuș, și de Frontul Comun pentru Dreptul la Locuire – Cluj: „*Experiența ne-a condus spre concluzia că, în multe situații, nu este suficientă prevenirea evacuărilor forțate, ci ea trebuie completată cu intervenții din partea autorităților publice locale prin care acestea asigură acces la locuințe sociale alternative și/sau îmbunătățirea condițiilor locative și susținerea siguranței locative pentru cei vizați de demolări și evacuări. Noi continuăm să milităm pentru nici mai mult și nici mai puțin decât reasumarea responsabilității instituțiilor statului de la diverse nivele în ceea ce privește asigurarea de facto a drepturilor sociale ale cetățenilor și pentru constrângerea instituțiilor de a adapta legea și punerea ei în practică în așa fel încât ea să asigure realizarea dreptății sociale.*”

(...)[Textul integral al articolului poate fi accesat pe pagina Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului: <http://probono.actedo.org/evacuari-fortate/>]

Dreptul la asistent personal al persoanelor cu dizabilități – garanție a respectării dreptului de a trăi în comunitate

Daniela Teodora Toma, voluntară ACTEDO și studentă în anul III la Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

Domnul M are 65 de ani și suferă de tulburare afectivă bipolară încă din tinerețe, iar înaintând în vârstă a fost diagnosticat cu boala Parkinson și demență mixtă. Începând cu anul 2010 starea lui s-a agravat și îi este imposibil să realizeze singur chiar și activități elementare. Soția sa, doamna M, este cea care îl ajută și îl supraveghează atât ziua, cât și în timpul nopții și este inclusiv atentă ca el să se hrănească corespunzător. **Domnul M, ca multe alte persoane cu dizabilități din România, este îngrijit și sprijinit de membri ai familiei, însă calitatea vieții sale și participarea lui în societate nu ar trebui să rămână doar responsabilitatea familiei.**

Conform datelor⁶⁹ puse la dispoziție de către Ministerul Muncii, la 30 septembrie 2015, în România trăiau 759.019 persoane cu dizabilități, dintre care 97,7% se aflau în îngrijirea familiilor sau trăiau independent. Însă modul în care își duc efectiv viața aceste persoane cu dizabilități nu se vede în statisticile statului. Măsura în care autoritățile de la nivel local răspund nevoilor celor în situația domnului M și obstacolele puse în calea traiului lor demn în comunitate, de asemenea, nu se văd în statistici.

Când familia domnului M s-a adresat Comisiei de Evaluare a Persoanelor Adulte cu Handicap din județul în care trăiește, pentru acordarea gradului de handicap, drepturile care i-ar fi revenit teoretic prin lege nu i-au fost acordate în practică. În principiu, această Comisie trebuie să stabilească inclusiv modul în care persoanele cu dizabilități se pot descurca sau nu singure în activități de zi cu zi; iar dacă este necesar un sprijin constant din partea unei persoane, comisia trebuie să acorde **dreptul la asistent personal**. Un asemenea drept este crucial pentru domnul M, deoarece soția sa, care oricum îl sprijină în fiecare zi, s-ar putea angaja ca asistent personal și ar putea fi răsplătită just pentru munca pe care o face.

Legea nr. 448/2006: Asistent personal al persoanei cu handicap grav este persoana

69 Ministerul Muncii: http://www.mmuncii.ro/j33/images/buletin_statistic/dizabilitati_III2015.pdf (accesat la 4 aprilie 2016).

care supraveghează, acordă asistență și îngrijire copilului sau adultului cu handicap grav, pe baza planului de recuperare pentru copilul cu handicap, respectiv a planului individual de servicii al persoanei adulte cu handicap.

Cronologia evaluărilor începe în 2012 când domnului M i s-a acordat gradul de handicap „accentuat” printr-un certificat cu valabilitatea de 12 luni. În anul 2015 certificatul eliberat avea o valabilitate de doar 12 luni în timp ce gradul specificat era „Mediu”. Acest lucru s-a întâmplat deși boala Parkinson de care suferă domnul M este o afecțiune ireversibilă, care degenerază și nu poate fi vindecată. **Prin încadrarea în grad de handicap „accentuat” sau „mediu”, domnul M nu beneficiază de asistent personal – doar gradul de handicap „grav” permite acordarea dreptului la asistent personal.** Or, în acest caz, Comisia a considerat că afecțiunea domnului M nu este de ajuns pentru a fi încadrată astfel.

Familia a fost cuprinsă de disperare și frustrare, neprimind o explicație satisfăcătoare pentru reducerea gradului la care a fost încadrat. Nu au știut la cine să apeleze sau cum se vor descurca cu o indemnizație lunară de doar 39 lei. Remediile juridice păreau inaccesibile din cauza costurilor dar și ca urmare a dezamăgirii resimțite de familie în urma evaluărilor Comisiei. Însă, după ce a auzit la radio despre Rețeaua Pro Bono Pentru Drepturile Omului, doamna M a hotărât să încerce să obțină în instanță încadrarea care să reflecte în mod real nevoile și drepturile soțului său.

Avocata Pro Bono Dora Călian, care îl reprezintă în instanță pe domnul M prin intermediul Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului, subliniază importanța implicării în recunoașterea și protejarea drepturilor persoanelor cu dizabilități: *„Din punct de vedere al strategiei juridice adoptate, pot afirma că dosarul nu este unul complicat. Am reușit să ne sprijinim apărarea pe o serie de texte legale, de norme de aplicare, regulamente, cuprinzând inclusiv criterii clare legale medico-psihosociale, astfel că, poziția noastră în drept, a fost în concordanță inclusiv cu dispozițiile ghidurilor de practică medicală. Este lipsită de logică, în atari condiții, conduita funcționarilor publici însărcinați cu punerea lor în aplicare, într-un context în care munca acestora, de cele mai multe ori, tinde a fi repetitivă. Unde este dificultatea în a emite un certificat de încadrare în grad de handicap aferent situației reale, câtă vreme istoricul medical și juridic al petentului este bine cunoscut și sprijinit fidel de un set complex și recent de documentele medicale? Consider că nu este momentul pentru a manifesta nepăsare. Dizabilitatea psihică e practic un sfârșit al vieții. Cu toate astea, nu doar neputința celui vulnerabil crește, ci și intensitatea drepturilor sale, astfel că, rămâne la latitudinea noastră dacă înțelegem să respectăm sănătatea și demnitatea celor din jur, nu doar pe ale noastre, și mai conștient și necesar în vremurile de acum, dacă ne angajăm ferm să luptăm pentru ele.”*

(...)[Textul integral al articolului poate fi accesat pe pagina Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului: <http://probono.actedo.org/category/cazuri/>]

Implicați în comunitate – avocații pro bono

Implicarea pro bono îmi aduce multă liniște, atât în plan profesional, cât și personal. Pentru mine, înseamnă echilibru. Avocatura, prin definiție, conduce la soluții, naște speranțe. Sub ce pretext atunci, să nu o oferim și celor care au cea mai mare nevoie de ea?

Avocat Dora Călian

*Să mă implic pro bono într-un dosar preluat de la ACTEDO, mie personal mi-a adus mai multe satisfacții: În primul rând, am avut ocazia de a face ceea ce-mi place foarte mult (avocatură) total dezinteresat, doar cu scopul de a ajuta niște oameni aflați într-o situație juridică destul de complicată. În al doilea rând, a fost o provocare să discut cu unele persoane marginalizate pentru că îmi doream să fiu atentă ca nu cumva să folosesc o expresie greșită, care să-i ofenseze într-un fel. Am fost surprinsă plăcut de modul cum am reușit să comunic cu ei, de înțelegerea venită din partea lor cât și bunătatea din sufletul lor. În al treilea rând, când faci o faptă bună răsplata vine din alte părți în diferite feluri, mult mai plăcute! **Avocat Paula Petean***

A mă implica pro bono înseamnă a mă implica în problemele comunității, a avea un rol activ în soluționarea problemelor sociale. Avocatul trebuie să-și conștientizeze rolul de apărător al statului de drept și să contribuie la apărarea drepturilor grupurilor vulnerabile.

Avocat Roxana Mândruțiu

*În opinia noastră, avocații au un rol important în societate: ei trebuie să apere nu doar pe cei mai puternici și de succes membri ai societății, ci și pe cei vulnerabili. Oferirea de consultanță juridică pro bono către persoane fizice sau persoane juridice fără scop lucrativ (ONG-uri) reprezintă parte a responsabilității profesiei de avocat. Din dorința de a contribui activ la consolidarea comunității în care trăim și la dezvoltarea practicii judiciare pro bono în România, avocații din cadrul [David, Corcheș SCA](#) s-au alăturat proiectului Rețeaua Pro Bono Pentru Drepturile Omului. **Av. Diana Corcheș, Partener David, Corcheș SCA***

Pentru mine, implicarea pro bono a însemnat o încercare de contribuire la reșezarea pe același nivel, atât a drepturilor și libertăților persoanei vulnerabile, cât și ale persoanelor care atentează sau subminează existența sau dimensiunile acestora.

Av. Drd. Irinel Samoilă

Primul an în echipă – oamenii din spatele Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului

Iulia Pascu, Coordonatoare

Experiența de muncă în Rețeaua Pro Bono a fost una bogată și foarte variată. Acest proiect necesită să fii un om bun la toate dar, mai ales, să fii pasionat de domeniul drepturilor omului. De la momentul când am scris proiectul, în 2013 și până în prezent, simt că am crescut mult și am învățat să fac multe lucruri noi și să înțeleg mai bine legislația non-discriminare, avocatatura pro bono și contextul european din acest domeniu. De asemenea, acest proiect a fost unul riscant: reușita lui se baza pe munca altor persoane, avocați doritori să colaboreze. De aceea surpriza și bucuria din acest proiect este implicarea unui număr impresionant de avocați, pasionați să ajute alte persoane. Mă bucur de asemenea, că am devenit parte din Alianța Europeană Pro Bono și că încercăm să participăm anual la întâlnirile alianței, precum și la Forumul European Pro Bono, cea mai importantă conferință din domeniu. 3 lucruri apreciate: 1. Creativitate, e minunat să vezi cum ceva ce ai scris pe foaie devine realitate. 2. Avem o echipă foarte valoroasă și apreciez mult munca colegilor mei. 3. Proiectul implică multe provocări, de la contactul direct cu beneficiarii și problemele lor, la relația cu alți actori și instituții, astfel că e imposibil să te plictisești.

Alexandra Columban, Comunicare și PR

Cred cu tărie că bunăstarea și dezvoltarea unei societăți se oglindește în modul în care tratează grupurile cele mai vulnerabile. În România, din păcate, aceste persoane se confruntă cu numeroase bariere în accesarea justiției: lipsa banilor și a informațiilor, un sentiment de neputință sau apatie și, adesea, discriminare. De aceea consider Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului un imperativ în contextul românesc și un exercițiu de consolidare a societății civile. Mă simt onorată să fac parte dintr-o echipă dedicată, ambițioasă și profund umană, care oferă un sprijin real celor care au cu adevărat nevoie. Mai mult, pe parcursul acestor aproape doi ani, simt că am crescut frumos alături de kolegele mele, atât profesional, cât și personal, iar acum pot spune că înțeleg mai bine cuvintele lui Daniel Dennett: „Secretul fericirii este să găsești ceva mai important decât tine și să îți dedici viața acestui scop”. Pentru mine, apărarea drepturilor omului este unul din aceste lucruri.

Dana Ududec, Coordonator juridic

Sunt foarte importante acele proiecte care reușesc să ajungă direct la persoanele care au cea mai mare nevoie de ele. Centrul de asistență juridică pentru drepturile omului este un astfel de proiect conceput într-un mod simplu și foarte eficient. Pentru mine, Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului este un proiect care mi-a redat încrederea că în avocatură există oameni deosebiți care fac cinste profesiei prin dovada lor de umanitate și respect pentru drepturile omului. Trei dintre aspectele pe care le apreciez cel mai mult în legătură cu munca în acest proiect sunt: 1) Am avut experiența neprețuită de a vedea rezultate imediate și directe în viața oamenilor; 2) Am învățat să găsesc soluții de comunicare și mediere în situații de dileme sau conflict și 3) Am văzut o altă față a avocaturii pe care doresc să o promovez cât mai mult în societatea românească.

Adela Dumbrăvan, Membru fondator

Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului e în primul rând un proiect de suflet prin intermediul căruia am încercat, împreună cu colegile mele, să realizăm o conexiune între două lumi care se întâlnesc prea puțin în viața de zi cu zi: cea a oamenilor simpli aflați în situații delicate și cea a avocaților de succes dornici să se implice în proiecte cu caracter social. Dacă e să numesc trei lucruri pe care le-am apreciat de-a lungul acestui an, aș menționa:

1) capacitatea acestui proiect de a mă surprinde: am găsit avocați care au acceptat fără a sta pe gânduri să-și ofere timpul și resursele pentru o cauză socială, experți în domeniul drepturilor omului cu un dinamism și o energie pozitivă de admirat, dar și, din păcate, cazuri de violări ale drepturilor omului care depășesc de multe ori sfera imaginației; 2) un grad ridicat de interacțiune cu persoane provenind din diverse medii sociale și profesionale 3) poate cel mai important, faptul că am simțit cu adevărat că munca noastră are un impact pozitiv în viața celor care ne-au solicitat ajutorul, ceea ce mă determină să rămân implicată în continuare și să contribui la succesul continuu al Rețelei Pro Bono, pentru că sunt convinsă că acest prim an e doar începutul.

Voluntari pentru cauza pro bono

Numele meu este **Andreea Hoțopan**, am absolvit Facultatea de Drept, Universitatea Dimitrie Cantemir, în anul 2015; de atunci am încercat să îmi folosesc cunoștințele dobândite în cadrul unor proiecte care vizează în primul rând drepturile omului, apărarea, promovarea și educarea populației în acest sens. Date fiind circumstanțele vremurilor, consider că educația și cultura ne pot ridica nivelul de conștiința socială. Astfel că, pentru mine acest lucru a devenit un scop. Acest scop vizează atât sprijinul față de oameni în mod individual, cât și susținerea la nivel general a educației juridice. Experiența alături de ACTEDO reprezintă o șansă de a continua acest drum. În concret, am întâlnit provocări, mi-am îmbogățit cultura juridică, m-am apropiat de cazuri reale și am înțeles cum se abordează în practică diferitele situații. Toate aceste activități au fost animate de încrederea în profesionalismul persoanelor care le-au coordonat, de bună-dispoziție și o colaborare strânsă. Mulțumesc echipei ACTEDO!

Nima Nematollahi is an American international lawyer, with experience in corporate transactional law, financial regulatory compliance, intellectual property, and data privacy. He has worked for a law firm in the U.S. and as in-house counsel for an international non-governmental organization in Israel. Currently residing in Cluj-Napoca, Nima provides legal research and writing services to clients worldwide. His clients include law firms, NGOs and individual lawyers. Nima has written and given trainings on legal topics relating primarily to U.S. regulations governing banking and taxation laws as well as Israeli employment law.

He is a member of the American Bar Association's International Law Section and the American Society of International Law. He earned his J.D. in 2011 from Campbell University and his B.A. in 2008 from the University of North Carolina at Chapel Hill. He is admitted to the North Carolina State Bar (U.S.).

Offering my legal skills as a volunteer with ACTEDO has been a tremendously rewarding experience. In general, one of the most important reasons to do pro bono work is to provide a benefit to the community which might otherwise not be available. As lawyers, we have a particular skillset that is, to some degree, in short supply. Thus, having recently relocated to Romania, I sought out opportunities to use my professional background for the betterment of my new community. After learning about ACTEDO's admirable mission and specific needs, I realized I could be of some assistance. The ACTEDO staff are well organized, professional and a pleasure to collaborate with. I highly encourage all capable lawyers to give some of their time to this terrific organization.

Daniela Teodora Toma studiază dreptul în anul III în cadrul Universității Babeș-Bolyai. A beneficiat de o bursă Erasmus la Universitatea Utrecht, urmând cursuri de egalitate de gen și drepturile omului și a realizat un stagiu în cadrul Ministerului Justiției, Serviciul de Cooperare Internațională în Materie Civilă, Familială și Comercială. Contribuie cu articole pe teme precum drepturile omului și antidiscriminare în asociația Go Free din Cluj-Napoca iar începând cu 2012, participă la sesiuni ale European Youth Parliament.

Voluntariatul în cadrul ACTEDO este o experiență care m-a ajutat să înțeleg mai bine inegalitatea și sistemul de justiție. Am învățat mai mult despre proceduri și legislația aplicabilă, dar și cum să comunic eficient cu beneficiarii. Munca depusă de avocați și de coordonatoarele proiectului este remarcabilă și m-a ajutat să înțeleg cât de necesară este legiferarea asistenței juridice pro bono. Pentru mine este foarte important să știu că pot să contribuie cu adevărat în cazuri ale unor persoane care au nevoie de sprijin, de aceea sunt recunoscătoare că am reușit să fac acest lucru datorită Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului este în prezent centrul de asistență juridică *pro bono* cu cea mai mare acoperire geografică din România, care lucrează direct cu persoanele vulnerabile ale căror drepturi au fost încălcate. Într-un an de activitate am primit peste 100 de solicitări de asistență juridică și am reușit să oferim sprijin pentru aproximativ 100 de beneficiari (copii cu dizabilități, persoane afectate de violență domestică, persoane cu boli cronice, persoane de etnie romă, persoane LGBTQI) prin colaborarea eficientă cu 48 de avocați *pro bono*.

Mai mult, beneficiile acestui proiect au mers dincolo de asistența juridică; prin activitățile realizate am reușit să promovăm legislația în materia drepturilor omului, să atragem atenția asupra vulnerabilității anumitor grupuri din societate, a căror voce este deseori neauzită, și să promovăm cultura *pro bono*, bazată pe voluntariat și pasiune pentru drepturile omului.

Nevoia de servicii juridice gratuite este însă foarte mare și acest proiect nu acoperă decât o mică parte din acestea. Astfel, accesul la justiție pentru toți este o provocare a sistemului formal de justiție dar și a noastră ca cetățeni responsabili.

Recomandări

- Având în vedere rolul important al avocatului în procesul de schimbare socială și protejare a drepturilor omului, precum și lipsa unei tradiții în practica avocaturii *pro bono*, spre deosebire de alte țări, **recomandăm încurajarea expresă a avocaturii *pro bono* - ca instrument de promovare a drepturilor omului**, asumată de către instituțiile cu responsabilități în domeniul asigurării accesului la justiție (Barouri, UNBR, Ministerul Justiției). Susținerea ar trebui făcută formal, printr-o **declarație/ poziție oficială**, introdusă în actele normative ale profesiei de avocat (regulamente, statut și legi privind organizarea și funcționarea profesiei).
- Avocatura *pro bono* nu este reglementată în mod expres în România, deși aceasta își găsește temeiul și susținerea în legislația aplicabilă profesiei de avocat. **Recomandăm, astfel, reglementarea modului în care avocații pot face activități *pro bono*, de către instituțiile relevante (Ministerul Justiției, UNBR, Barouri) cu accent pe libertatea profesiei și rolul acesteia de apărător al drepturilor omului și al societății democratice.**
- Ținând cont de poziția importantă pe care o are avocatul în relația dintre grupurile vulnerabile și accesul la justiție, **recomandăm Institutului Național pentru Pregătirea și Perfecționarea Avocaților realizarea mai multor sesiuni de formare pentru avocați în domeniul drepturilor omului, în special antidiscriminare.** Majoritatea avocaților participanți la formările organizate de ACTEDO au semnalat lipsa pregătirii profesionale în acest domeniu. O astfel de pregătire profesională ar trebui să conțină, în opinia ACTEDO, nu doar informații strict juridice, ci să aibă o abordare interdisciplinară care să integreze experiențele persoanelor aparținând grupurilor vulnerabile.
- **Recomandăm înființarea clinicilor juridice în cadrul Facultăților de Drept din**

România. În opinia ACTEDO, clinica juridică este un instrument nu doar de facilitare a accesului la justiție, ci și de învățare practică pentru studenți.

- În cadrul întâlnirilor din județele Cluj, Bistrița-Năsăud și Mureș organizate de ACTEDO, majoritatea cauzelor semnalate de ONG-uri erau eligibile prima facie conform condițiilor Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului. Cu toate acestea, aproape nicio organizație nu ne-a trimis ulterior solicitări de asistență *pro bono*, iar multe dintre organizații exprimau neîncredere în sistemul de justiție. Considerăm că **este vitală susținerea ONG-urilor, mai ales a celor care lucrează direct cu grupuri vulnerabile, pentru a obține asistență juridică gratuită, prin programe specifice de consultare**, care pot fi organizate de Barouri sau Ministerul Justiției.
- **Recomandăm mecanismelor de finanțare nerambursabilă, care operează în România, crearea unor linii de finanțare specifice în domeniul accesului la justiție și drepturile omului.** Este foarte grav că acest domeniu nu este acoperit aproape deloc de programele de finanțare nerambursabilă din România, având în vedere nevoia grupurilor vulnerabile de a avea acces la justiție, de a primi informații juridice și de a fi capacitate spre a-și apăra drepturile fundamentale.
- Este **absolut necesară susținerea din partea comunității locale (publice și private), dar și naționale, în vederea creării de centre de asistență juridică similare Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului în România.** Acesta este un model care funcționează peste tot în lume, iar centrul pilot Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului dovedește că poate funcționa cu succes și în România, aducând beneficii însemnate comunității. În prezent, centrul nu are resursele necesare pentru a avea o acoperire națională, iar solicitările primite în primul an de funcționare au fost prea numeroase pentru a fi adresate într-un timp scurt.

METODOLOGIE

Pentru evaluarea activității Rețelei Pro Bono pentru Drepturile Omului, am analizat activitatea de asistență și consultanță juridică desfășurate de Avocații Pro Bono pe parcursul unui an (1 ianuarie 2015 - 20 ianuarie 2016), alte activități desfășurate între iulie 2014 și ianuarie 2016, precum și documente, studii și legislația din domeniu.

Ca metode de colectare a datelor am folosit: interviul (telefonic și față în față) și analiza documentelor, respectiv a datelor, în cazurile primite prin Rețeaua Pro Bono pentru Drepturile Omului. În total, au fost intervievați 16 beneficiari (persoane fizice sau reprezentanți ai ONG-urilor) și 16 Avocați Pro Bono și au fost analizate 22 de cazuri preluate. Ghidul de interviu a fost aplicat de către membrii echipei de proiect și voluntarii ACTEDO. Colectarea datelor s-a realizat în perioada 15 martie - 5 aprilie 2016.

Indicatori

Pentru activitatea de monitorizare și evaluare, am avut în vedere următorii indicatori:

1. Eficiență și Eficacitate - proiectul și-a îndeplinit rezultatele și obiectivele propuse? Ce resurse financiare au fost folosite și cum a fost colaborarea cu partenerii de proiect?
2. Relevanță - proiectul este relevant pentru domeniul drepturilor omului și accesul la justiție, ia în considerare nevoile beneficiarilor?
3. Sustenabilitate - în ce măsură beneficiile proiectului continuă după finalizarea grantului? Poate fi replicat?
4. Impact - ce schimbare a adus proiectul?

Proiect finanțat prin granturile SEE 2009 - 2014, în
cadrul Fondului ONG în România

